Perspectiefnota 2024–2027

Perspectiefnota 2024–2027

Gemeente Arnhem

Inhoud

1. INLEIDING 5

2. PERSPECTIEF OP HET FINANCIEEL MEERJARENBEELD 9

3. PERSPECTIEF OP AMBITIES EN KNELPUNTEN 17

3.1 Een DUURZAAM Arnhem 17
3.2 Een GROEN Arnhem 22
3.3 Een KANSRIJK Arnhem 23
3.4 Een VERBONDEN Arnhem 28

Locatie foto voorzijde: Presikhaaf University – Presikhaaf

1. Inleiding

Het voorjaar brengt Arnhem weer tot leven en nodigt uit om erop uit te trekken. Te genieten van de flora en fauna in de parken die onze stad rijk is, een terrasje te pakken in onze creatieve binnenstad of een mooie fietstocht te maken langs de Rijn. Ook in een ander opzicht is de lente begonnen. Corona is niet langer de gevreesde ziekte die ervoor zorgde dat de stad op slot ging.

Tegelijkertijd leven we in een tijd waarin de onvrede in onze samenleving voelbaar is, de tweedeling in Arnhem steeds opvallender wordt en de bestaanszekerheid voor een groeiend deel van onze inwoners niet vanzelfsprekend is. In Oekraïne woedt nog steeds een gruwelijke oorlog waardoor grote groepen mensen zijn weggevlucht van huis en haard op zoek naar een veilig heenkomen. Ook in Arnhem doen we er alles aan om hen ruimhartig op te vangen.

De klimaatcrisis geeft grote zorgen en de stikstofontwikkelingen brengen onzekerheden met zich mee. Betaalbare koop- en huurwoningen zijn helaas vaak onvindbaar en de biodiversiteitscrisis maakt dat we vol moeten inzetten op het vergroten en verbinden van onze natuurgebieden en parken. Op al deze onderwerpen dragen we als stad een grote verantwoordelijkheid.

Financiële duidelijkheid bij meicirculaire

Een nieuwe lente betekent ook een nieuwe Perspectiefnota. Het gesternte waarin we deze moeten maken, is nog ongewis. Dit komt met name door het onzekere financiële meerjarenperspectief vanuit de Rijksoverheid. Hoewel we in Arnhem de financiën op orde hebben en de eerste jaren de middelen nog toereikend zijn, worden hierdoor – net als in elke andere Nederlandse gemeente – onze inhoudelijke ambities mogelijk beperkt.

Uit deze Perspectiefnota blijkt dat de structurele financiële ruimte die er is, (vrijwel) volledig wordt opgeslokt door de (doorwerking van) indexaties die veel hoger zijn dan eerdere jaren. De Rijksoverheid compenseert gemeenten hier onvoldoende voor. Bovendien worden we in 2027 opnieuw geconfronteerd met het ‘ravijn’ in het gemeentefonds, dat in 2026 ook al was aangekondigd maar op het laatste moment incidenteel is verzacht.

We hopen van harte dat het Rijk bij de meicirculaire financiële duidelijkheid biedt en ruimte schept die het mogelijk maakt om financiële knelpunten op te lossen en onze ambities waar te maken. Met deze Perspectiefnota informeren we u als gemeenteraad niet alleen over de stand van de gemeentefinanciën. We nemen u vooral ook mee in de hoofdlijnen van het beleid. Graag gaan we met u in gesprek over de ontwikkelingen die op ons afkomen en horen we uw visie daarop. Die betrekken we dan vanzelfsprekend bij het opstellen van de begroting 2024.

Staat van de Stad en digipanel

De ‘Staat van de Stad’ is belangrijk geweest bij het opstellen van de Perspectiefnota. De cijfers die hierin worden gepresenteerd, laten belangrijke ontwikkelingen zien: bijvoorbeeld de groei van de stad, de armoede die nog in veel wijken aanwezig is en de verschillen in ervaren gezondheid tussen inwoners. Ruim 1.000 Digipanelleden hebben daarnaast aangegeven wat zij belangrijke thema’s vinden. Onderwijs, leefbaarheid, milieu en klimaat staan bovenaan. Ook hebben we ze gevraagd naar hun adviezen over de thema’s die zij belangrijk vinden. Een aantal daarvan vindt u terug in deze Perspectiefnota. Soms ondersteunen ze onze visie, soms laten ze juist een ander geluid horen.

Ondanks de onzekerheden die nu uit het financieel meerjarenperspectief blijken, blijven we volop werken aan onze doelen zoals verwoord in de begroting 2023. In deze perspectiefnota beschrijven we op hoofdlijnen onze inspanningen, knelpunten en uitdagingen voor een Duurzaam, Groen, Kansrijk en Verbonden Arnhem. Onze plannen voor en met de stad zijn onverkort ambitieus.

Een DUURZAAM Arnhem

Arnhem staat voor een grote woningbouwopgave. In 2040 willen we dat er 16.000 woningen meer zijn dan in 2020. Ondanks forse tegenwind proberen we te versnellen. Om dit mogelijk te maken, pakken we als gemeente een actievere rol. Duurzame verstedelijking in een groene leefomgeving is ons uitgangspunt. Bij het realiseren van deze opgave is Spoorzone Arnhem Oost van vitaal belang.

De wooncrisis vraagt om een radicale omslag waarbij voor wonen niet langer het recht van de sterkste geldt.
Om dit aan te pakken sturen we in Arnhem op goede volkshuisvesting. Goede, onorthodoxe oplossingen en goed woonbeleid zijn noodzakelijk om meer woningen toe te voegen voor alle doelgroepen en wonen weer betaalbaar te krijgen. Om dit voor elkaar te krijgen stellen we dit jaar samen met de raad en de stad een nieuwe woonvisie op.

We willen voorkomen dat mensen dakloos worden zodat ze volwaardig mee kunnen doen aan onze samenleving. Hier blijven we samen met onze ketenpartners en de regiogemeenten ook in 2024 vol op in zetten. In lijn met het Nationaal Actieplan Dakloosheid proberen we dakloosheid zoveel mogelijk te voorkomen en streven we ernaar om voldoende en kwalitatief goede opvangplekken te creëren. Opvang duurt idealiter zo kort als mogelijk en zo lang als nodig met als resultaat een passende vervolgplek.

We werken aan een sterke en duurzame economie die bijdraagt aan het waarborgen van de bestaanszekerheid van onze bewoners en die bedrijven en (jong) talent kansen biedt voor de toekomst. Daarbij streven we naar een circulaire economie, een economisch systeem en samenleving waarin we veel minder grondstoffen, materialen en producten gebruiken. Een economie die klaar is voor de grote transities.

Klimaatverandering tegengaan betekent dat we op alle fronten moeten inzetten, onder andere door te isoleren, met grootschalige opwek, door circulair bouwen en door gedragsverandering. Dit zijn geen keuzes, maar maatregelen die we allemaal moet oppakken.

Ook voor onze bedrijven hebben we een verduurzamingsambitie. Met bedrijventerreinen en sectoren sluiten we green deals waarin we afspraken maken over energietransitie, vergroenen en het klimaatadaptiever worden van bedrijven/bedrijventerreinen. Ook helpen we bedrijven inzicht te krijgen in hun energieverbruik en hun besparingsmogelijkheden via de ketenaanpak “Arnhem zet de knop om”.

De groei van Arnhem en de regio heeft met de onder druk staande bereikbaarheid ook een keerzijde. Om onze stad bereikbaar, gezond en leefbaar te houden zullen we een mobiliteitstransitie moeten doormaken waarbij voetganger, fiets en het openbaar vervoer prioriteit hebben boven de auto. Samen met onze partners in de stad werken we dit jaar deze transitie uit in een nieuw mobiliteitsplan.

Een GROEN Arnhem

Samen met wijkbewoners gaan we – onder meer via de wijkgroenagenda’s – aan de slag met het radicaal vergroenen van de stad. We zetten alles op alles om de onder druk staande biodiversiteit te behouden, versterken en verbeteren. Om dit goed te kunnen doen is het belangrijk te weten wat de huidige stand van zaken is. Door middel van een monitoringsprogramma willen we inzicht krijgen in de huidige waarde van de biodiversiteit en de huidige waarde van leefgebieden van diersoorten (bijv. wilde bijen, amfibieën, grote fauna). Zo kunnen we in kaart brengen hoe we de biodiversiteit in het algemeen en de leefgebieden van soorten in het bijzonder kunnen verbeteren en verbinden.

In 2023 wordt een nieuwe visie stadslandbouw en regionaal/duurzaam voedsel opgesteld en een daaraan gekoppelde uitvoeringsagenda. In deze agenda geven we niet alleen vorm aan onze ambities op het gebied van natuurinclusieve (stads)landbouw en de eetbare stad, maar geven we ook in bredere zin uitvoering aan onze ambities op het gebied van biodiversiteit, klimaatadaptatie en circulariteit. We hebben daarvoor de afgelopen jaren ook al veel bomen geplant en zullen de komende jaren zoveel mogelijk en zo divers mogelijk groen toevoegen door bijvoorbeeld minimaal 10.000 bomen te planten. We blijven een klimaatadaptieve koplopersstad.

Ook werken we aan een integrale beleidsvisie gezonde en veilige leefomgeving. We vinden het namelijk van belang dat de ontwikkeling van onze stad hand in hand gaat met het gezonder en veiliger maken van de leefomgeving van mens, dier en milieu. Dit vraagt om een stevige positionering van gezondheid bij ruimtelijke ontwikkelingen.

Een KANSRIJK Arnhem

Als overheid hebben en voelen we de plicht om actief te zorgen voor bestaanszekerheid van onze inwoners.
Als mensen ondersteuning nodig hebben, bijvoorbeeld om rond te komen, moet die ondersteuning uitgaan van waardigheid en vertrouwen. Een belangrijke voorwaarde daarvoor is goed toegankelijke voorzieningen en regelingen die eenvoudig zijn en eenvoudig zijn aan te vragen. Daarom gaan we onze inkomensregelingen verbeteren en makkelijker toegankelijk maken.

Preventie

12% van de Arnhemse huishoudens heeft problematische schulden. Dit zorgt voor grote stress en andere problemen in veel Arnhemse huishoudens. Wij vinden dat mensen met schulden perspectief op een beter leven verdienen.
De komende jaren willen we weer vooroplopen in onze schuldenaanpak: door schulden nog beter te voorkomen met vroegsignalering en financiële educatie, met radicale schuldhulpoplossingen zoals Immerloo Schuldenvrij, en met een Arnhemse schuldhulpverlening in eigen beheer die uitgaat van kortere schuldhulptrajecten met duurzame resultaten.

Een kansrijk Arnhem met veerkrachtige wijken en perspectief voor de jeugd draagt bij aan het welzijn en geluk van onze inwoners. Hiervoor is preventie net zo belangrijk als goede zorg en jeugdzorg en onmisbaar voor effectief beleid. Goed welzijnswerk is daarbij de basis, denk aan jongerenwerk 3.0 of opbouwwerk in wijken en buurthuizen. We zetten wijknetwerken preventief in zodat onze inwoners kunnen helpen met onder meer lichte opvoedvragen. In de jeugdzorg zetten we fors in op het terugbrengen van wachtlijsten en zo dicht mogelijk bij huis hulp bieden. We bekijken

per individueel geval of de hulpvraag met name bij het kind zit of in feite voortkomt uit problemen die zijn of haar ouders betreffen. In die gevallen willen we kijken of we het hele gezin kunnen helpen en ondersteunen.

Integraal Huisvestingsplan en Integraal Accommodatiebeleid

Goed onderwijs, fijn wonen, leefbaarheid, veiligheid en welzijn kunnen niet zonder elkaar en versterken elkaar door die aspecten goed met elkaar te verbinden. De school en de sportparken zijn belangrijke plekken in de buurt. Zo zijn scholen veel meer dan de plek waar kinderen onderwijs volgen. De school is ook een plek waar de basis van een gelijkwaardige en kansengelijke stad wordt gelegd. Goede, prettige en toegankelijke schoolgebouwen zijn daarom cruciaal. Momenteel werken we samen met schoolbesturen aan een onderwijsagenda waarin beschreven staat hoe we die kansengelijkheid vormgeven en die agenda gaan we vertalen in een Integraal Huisvestingsplan. Ook werken we aan een Integraal Accommodatiebeleid, zodat we accommodaties voor sport, welzijn cultuur en onderwijsactiviteiten zo passend mogelijk kunnen inzetten bij de vraag uit de stad.

We streven ernaar alle Arnhemmers met plezier in beweging te krijgen voor een zo goed en gezond mogelijk leven. We richten de sportparken in als middelpunt van de wijk en zetten alles op alles om te voorkomen dat jongeren aan het eind van hun middelbare schoolperiode hun sportlidmaatschap aan de wilgen hangen vanwege hun veranderende levensfase. Conform het motto ‘jong geleerd, is oud gedaan’ streven we ernaar dat alle Arnhemse basisschoolleerlingen kunnen profiteren van het Beweegconcept 2+1+2= 5 uur. Hierbij leren kinderen tussen 4 en 12 jaar meer en beter bewegen op school en na schooltijd in hun wijk. Hoewel het de goede kant op gaat zijn we er nog lang niet. Toch willen we ook vast verder kijken door niet alleen vast te houden aan de reeds bestaande norm van vijf uur, maar te kijken of we kinderen meer kunnen laten bewegen.

Arnhem-Oost

De tweedeling in onze stad is onacceptabel. Daarom zijn we gestart met het Nationaal Programma Arnhem-Oost. Dit vereist duidelijke keuzes, anders werken en extra investeringen om jarenlange achterstanden nu weg te werken. Daarvoor is lange adem, en partnerschap nodig van iedereen; in de wijken, in de stad en ook met andere overheden.

Veiligheid en leefbaarheid

Veel Arnhemmers ervaren dagelijks overlast en criminaliteit in de directe woonomgeving en in de buurt. De aanpak van de georganiseerde (drugs)criminaliteit door het sluiten van panden, het oprollen van kwekerijen, het beëindigen van overlast door dealers en het opwerpen van (bibob) barrières is daarom noodzaak, evenals het voorkomen van een volgende generatie dealers en verslaafden door de aanpak van Preventie met Gezag in de kwetsbare wijken. Daarnaast moeten wij voortdurend op straat een forse inspanning leveren om de wijken schoon, heel en veilig te maken en te houden en een eind te maken aan verloedering en hufterigheid.

Een VERBONDEN Arnhem

In 2024 blijven we ons volop inzetten om onze stad inclusiever te maken. Dat doen we door racisme en discriminatie onverminderd te bestrijden, door pal voor onze LHBTIQ+ gemeenschap te staan en door onze samenleving toegankelijker te maken voor inwoners met een beperking. Hierin hebben we als gemeente een voorbeeldfunctie. We werken hard om onze gemeentelijke organisatie divers en inclusief te maken. En we onderzoeken, in dit Herdenkingsjaar Slavernijverleden, of en zo ja welke rol Arnhem en het Arnhemse stadsbestuur hebben gespeeld in deze periode.

De Arnhemse culturele organisaties hebben het de afgelopen tijden zwaar gehad. Voor de meesten geldt dat zij de effecten van corona nog niet te boven zijn. Daarbovenop worden ze vaak geconfronteerd met grote kosten- en loonstijgingen. Het zijn organisaties die evenals kunstenaars en creatieve makers, zorgen voor levendigheid en kleur geven aan onze stad. Dat betekent dat zij – in de beperkte ruimte – ook plek nodig hebben. Op dit moment lukt dat niet voldoende en dat betekent dat de gemeente hier meer op zal gaan sturen en ook zelf keuzes zal maken om dit mogelijk te maken. Kunst en cultuur is van en voor iedereen: we kijken daarom hoe we cultuureducatie en participatie goed verspreid over de stad krijgen en hoe dit betaalbaar blijft. Juist in deze tijden willen we voorkomen dat mensen door een gebrek aan geld gedwongen worden te stoppen met dat wat hen kan inspireren en verbinden.

We willen een rechtvaardige, open en gastvrije stad zijn, die vluchtelingen uit alle delen van de wereld ruimhartig opvangt. Hoewel het COA verantwoordelijk is voor de uitvoering van het opvangbeleid, willen we als gemeente actief ondersteunen bij het realiseren van meer duurzame opvang. Zo is het onze ambitie om permanent 2000 opvangplekken beschikbaar te hebben voor mensen die huis en haard ontvlucht zijn op zoek naar een veilig heenkomen.

Goede dienstverlening

Onze inwoners en ondernemers moeten kunnen rekenen op een goede dienstverlening van hun gemeente. Of het nu gaat om het verstrekken van een paspoort, het doorgeven van een verhuizing of een verzoek om een vergunning, als gemeentelijke overheid staan wij in dienst van onze inwoners en ondernemers. Om onze dienstverlening te verbeteren is een visie met duidelijke uitgangspunten hiervoor onontbeerlijk. Die visie, waarin aspecten als communicatie, participatie en digitalisering een voorname rol spelen, gaan we in 2024 opstellen.

Ook een sterke en weerbare democratie vinden we van groot belang. Al jaren zien we dat de opkomst bij verkiezingen in Arnhem achterblijft bij het landelijk gemiddelde. Zowel op de praktische organisatie van als de opkomstbevordering bij de verschillende verkiezingen zetten we de komende jaren dan ook nog sterker in.

2. Perspectief op het financieel meerjarenbeeld

Het financieel meerjarenbeeld in deze Perspectiefnota bouwt verder op het financiële beeld dat in de Begroting 2023 is vastgesteld. Deze Begroting gaf voor de komende jaren de mogelijkheid om de belangrijke investeringen in de stad te kunnen doen, deels op basis van de forse incidentele ruimte die beschikbaar is voor de jaren 2023 tot en met 2025. Inmiddels is het jaar 2022 afgesloten en de jaarrekening 2022 laat een voordeel voor de algemene reserve zien dat hoger ligt dan vorig jaar bij de Begroting 2023 is ingeschat. Dit heeft als gevolg dat de incidentele ruimte verder is verruimd. In de Begroting 2023 is echter ook al aangegeven dat het meerjarenperspectief vanaf 2026 vanwege de onzekerheid over de financiële verhoudingen tussen Rijk en gemeenten onder druk staat.

Net als in de afgelopen jaren is het ook in dit voorjaar onzeker hoe de financiële vooruitzichten voor de komende jaren zullen zijn. Twee jaar geleden was er onzekerheid omdat er nog geen nieuw kabinet was. Vorig jaar ontstond onzekerheid vanwege de onduidelijkheid in het regeerakkoord van het kabinet over de nieuwe financieringssystematiek vanaf 2026. De door gemeenten dringend gewenste duidelijkheid over het structurele financiële perspectief is helaas tot op heden nog altijd niet geboden. In de septembercirculaire 2022 is wel een incidentele tegemoetkoming in het gemeentefonds voor het jaar 2026 toegekend. Daardoor is het ‘ravijn’ in 2026 enigszins gedempt en in volle omvang verschoven naar 2027. Het Rijk belooft duidelijkheid aan gemeenten in de meicirculaire van dit jaar, waarbij het afwachten is hoe duidelijk deze circulaire gaat zijn. Komt er bijvoorbeeld een (aanvullende) compensatie? En is deze compensatie dan incidenteel of structureel? Of komt er ook een nieuwe systematiek voor de berekening van het gemeentefonds? En hoe ziet die systematiek er dan uit? De meicirculaire 2023 komt voor alle gemeenten te laat in het proces van het opstellen van kadernota’s, waardoor ook het financiële meerjarenperspectief in deze Arnhemse Perspectiefnota 2024 onzekerheid kent. Gemeenten gaan hier ieder naar eigen inzicht mee om en de Provincie worstelt hier vanuit haar toezichthoudende rol (ook) mee.

Wanneer we de septembercirculaire en decembercirculaire 2022 volgen, is in 2024 nog steeds sprake van een sluitend beeld en zijn er meer dan voldoende incidentele middelen, maar komen we geld te kort vanaf 2027 om de autonome en overige, in meer of mindere mate onvermijdelijke, financiële ontwikkelingen vanaf 2027 structureel te kunnen dekken. In de toelichting op het gemeentefonds verderop wordt dit nader toegelicht. Aan de andere kant heeft het kabinet door laten schemeren wel ergens mee te komen. Naast deze mogelijke aanvullende compensatie in de komende meicirculaire, zijn er meer scenario’s die in aanloop naar de Begroting 2024 de structurele ruimte zouden kunnen vergroten. Ook dit is verderop bij het gemeentefonds nader toegelicht.

We presenteren in dit hoofdstuk een concrete doorkijk op de autonome en overige financiële ontwikkelingen. Wanneer we de autonome en overige financiële ontwikkelingen in de begroting verwerken, ontstaat voor het begrotingsjaar 2024 net als in de huidige Begroting een fors positief structureel sluitende begroting. Hierop wordt de gemeente door de provincie beoordeeld. Ook de ontwikkeling van de weerstandsfactor laat een flink positieve ontwikkeling zien: in alle jaren van 2023 tot en met 2027 ligt deze (fors) boven de norm van 1,4. Dit komt door de aanwezige incidentele ruimte.

Benodigd versus beschikbare weerstandscapaciteit	2023	2024	2025	2026	2027
Weerstandsfactor in Begroting 2023-2026	1,4	1,7	2,3	2,0	2,0
Weerstandsfactor na autonome en overige fin. ontwikkelingen	1,6	1,7	2,2	2,1	1,8

Het verwerken van deze autonome en overige financiële ontwikkelingen leidt er *binnen de momenteel bekende kaders* echter ook toe dat de totale onttrekking aan de algemene reserve in 2027 ruim € 10 miljoen bedraagt, die grotendeels structureel zou zijn. Mogelijk wordt dit tekort verlaagd naar circa € 4 miljoen, indien de invoering van het nieuwe verdeelmodel Beschermd Wonen een jaar uitgesteld wordt (zie verderop onder gemeentefonds). We beschouwen dit structurele tekort vanaf 2027 als een onwenselijke situatie die, zoals gezegd, het gevolg is van de huidige financiële kaders waarbinnen gemeenten moeten opereren.

Zoals hiervoor geschetst, verwachten we in aanloop naar de Begroting 2024 meer duidelijkheid vanuit het Rijk te ontvangen. Daarbij gaan we uit van een verruiming van de middelen die gemeenten nodig hebben om tenminste de autonome en overige financiële ontwikkelingen ook structureel het hoofd te bieden, maar die daarnaast ook noodzakelijk zijn om de knelpunten en ambities in (lopend) beleid en uitvoering te kunnen realiseren. Hieronder vallen ook de in de Begroting 2023 noodgedwongen incidenteel gedekte ambities, die we eigenlijk een meer structurele dekking

zouden willen geven. Gelet op de in de meicirculaire beloofde duidelijkheid uit Den Haag, vinden we het niet opportuun om nu al concrete ombuigingen in gang te zetten. Indien de structurele ruimte in aanloop naar de Begroting 2024 onverhoopt niet of niet in voldoende mate wordt geboden, dan vindt binnen de VNG overleg plaats over hoe hiermee om te gaan, omdat alle gemeenten dan met hetzelfde probleem kampen. Indien nodig bekijken we bij het opstellen van de Begroting 2024 welke mogelijkheden er zijn om ook vanaf 2027 een sluitende begroting te kunnen realiseren. Hoewel we dit ongewenst vinden, voorzien we binnen de in deze Perspectiefnota gepresenteerde financiële ontwikkelingen wel aanknopingspunten om in aanloop naar de Begroting 2024 andere keuzes te maken, bijvoorbeeld door de indexaties niet (volledig) toe te kennen.

In dit hoofdstuk worden de autonome en overige financiële ontwikkelingen voor de komende jaren concreet geduid en toegelicht. Zoals aangegeven zijn hierop op onderdelen eventueel keuzes te maken om in de Begroting 2024 het beslag op de structurele ruimte te beperken. In het volgende hoofdstuk lichten we in meer beschrijvende zin toe welke ambities en knelpunten in (lopend) beleid en uitvoering daarnaast voorzien worden. Zodra er zicht is op verruiming van de structurele middelen door aanvullende compensatie vanuit het Rijk, eventueel aangevuld met andere keuzes binnen de overige financiële ontwikkelingen, kan de ontstane ruimte in aanloop naar de Begroting 2024 ingezet worden om deze ambities en knelpunten mogelijk van dekking te voorzien. Naar verwachting is op dat moment ook duidelijk in hoeverre het Rijk gemeenten tegemoet komt in het meerjarenperspectief en hoe de Provincie vanuit haar toezichthoudende rol hierin staat. In een aantal gevallen is er voor deze ambities en knelpunten wel dekking aanwezig vanuit bestemmingsreserves of bestaande budgetten, dit is dan expliciet aangegeven.

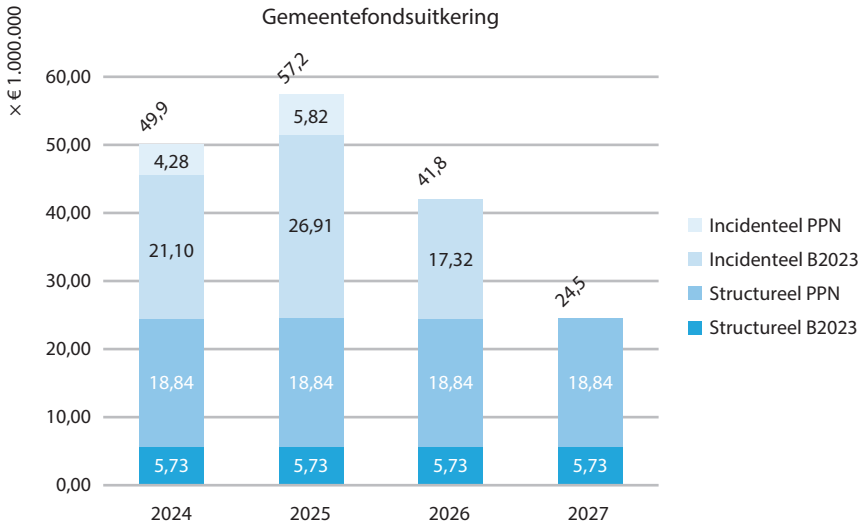
Autonome en overige financiële ontwikkelingen

Het financiële meerjarenbeeld in deze Perspectiefnota wordt grotendeels bepaald door jaarlijkse autonome ontwikkelingen met nauwelijks keuzevrijheid en door overige financiële ontwikkelingen, waarin op onderdelen nog keuzes te maken zijn. Onderstaande tabel geeft inzicht in de meerjarige ontwikkeling van de autonome en overige financiële ontwikkelingen gevolgd door een toelichting waaruit blijkt in hoeverre er een keuzevrijheid is:

Autonome en overige financiële ontwikkelingen	2024	2025	2026	2027	I/S
Gemeentefonds	23.118	24.662	36.162	18.838	S
OZB indexatie (inkomsten)	1.489	1.489	1.489	1.489	S
Areaalontwikkeling OZB	233	233	233	233	S
OZB indexatie (lasten voor panden in eigen gebruik)	-214	-333	-456	-566	S
Actualisatie MIP	1.583	2.042	1.439	365	S
Indexering MIP	-2.038	-2.625	-2.226	-1.402	S
Planningsrealisme MIP	12	387	1.265		I
Nominaal: Cao	-7.032	-6.956	-6.923	-6.788	S
Nominaal: Zorgcontracten	-6.600	-6.600	-6.600	-6.600	S
Nominaal: Subsidies	-4.000	-4.000	-4.000	-4.000	S
Nominaal: Gemeenschappelijke regelingen	-3.200	-3.200	-3.200	-3.200	S
Nominaal: Overige	-5.200	-5.200	-5.200	-5.200	S
Areaalontwikkeling	-2.051	-2.051	-2.051	-2.051	S
Zorg: Aanvullende indexering zorgtarieven	-1.000	-1.000	-1.000	-1.000	S
Zorg: kostprijsdekkende tarieven huishoudelijke ondersteuning	-1.000	-1.000	-1.000	-1.000	S
Zorg: verhoging vergoeding/tarief pleegzorg	-300	-300	-300	-300	S
Zorg (wmo): PGB in verhouding tot uitstroom WLZ	1.200	600	600	600	S
Indexatie contracten parkeergarages	-282	-282	-282	-282	S
Extra loon- en prijsstijgingen 2023 ev bij VGGM	-1.203	-1.203	-1.203	-1.203	S
VGGM: Basis op orde JGZ / AGZ	-600	pm	pm	pm	I
VGGM: Programma Beter Bedrijfsvoeren	-493	pm	pm	pm	I
Actualisatie BUIG	1.718	1.670	1.677	1.633	S
Verschil huurindexatie en lasten gemeentelijk vastgoed	527	527	527	527	S
Onderwijshuisvesting verbouwing Spiekmanlaan	-76	-75	-74	-73	S
Dekking Spiekmanlaan uit onderwijsmiddelen Begroting 2023	76	75	74	73	S
Uitbreiding school Confetti			-57	-57	S
Aanvullend investeringskrediet MFC De Salamander	-99	-98	-97	-96	S
Vervanging ondergrondse containers (OC's)	-194	-340	-484	-626	S
Dekking kosten OC's uit afvalstoffenheffing	194	340	484	626	S
Hogere beheerkosten transferhal Arnhem Centraal	-280	-280	-280	-280	S
Totaal autonome en overige financiële ontwikkelingen	**-5.712**	**-3.518**	**8.517**	**-10.340**	

Gemeentefonds

De raming van het gemeentefonds is gebaseerd op de september- en decembercirculaire 2022. Hierbij is rekening gehouden met een verwachte accresstijging voor loon- en prijsontwikkelingen (op basis van het CEP van 9 maart) en met het verwachte Arnhemse aandeel in de door het Rijk aangekondigde extra compensatie voor nominale effecten voor de doorwerking van de hogere loon- en prijsindexatie over 2022 (nabetaling).
In het verloop van de reeks van het gemeentefonds is te zien dat het accres in 2026 incidenteel hoger uitkomt, vanwege de eenmalige rijksbijdrage die in de septembercirculaire 2022 is toegekend. Voor Arnhem is dit € 10,2 miljoen. Vervolgens daalt de bijdrage uit het gemeentefonds vanaf 2027 fors als gevolg van het ravijn waar alle gemeenten op basis van de huidige landelijke kaders in belanden, maar specifiek in Arnhem ook door het effect van het verdeelmodel Beschermd Wonen. In onderstaande figuur wordt het verloop van de mutatie van het gemeentefonds inzichtelijk gemaakt:

Dit plaatje laat het verschil zien tussen het structurele deel van het gemeentefonds (€ 5,7 miljoen uit de Begroting 2023 en € 18,8 miljoen vanuit deze Perspectiefnota) en het incidentele deel van het gemeentefonds (€ 21,1 miljoen en € 26,9 miljoen uit de Begroting 2023 en respectievelijk € 4,3 miljoen, € 5,8 miljoen en € 17,3 miljoen in deze Perspectiefnota). Hieruit blijkt ook dat de incidentele stijging van € 10,2 miljoen (als onderdeel van de € 17,3 miljoen) in 2026 ons ravijn in 2026 eigenlijk maar gedeeltelijk opvult.

Naast dit negatieve scenario waarin het 'ravijn' praktijk wordt, voorzien we een aantal alternatieve scenario's in het verloop van het gemeentefonds. Op de eerste plaats bestaat de mogelijkheid dat het Rijk de incidentele bijdrage van ruim € 10 miljoen in 2026 structureel toekent. In dit scenario ontstaat direct ook op langere termijn een sluitend beeld. Daarnaast is het mogelijk dat het Rijk gemeenten nog verder compenseert en het gehele ravijn vanaf 2026/2027 terugdraait. Een andere optie is de vraag of en wanneer het Rijk en de VNG overeenstemming bereiken over het schrappen van de opschalingskorting, incidenteel dan wel structureel. De oploop van de opschalingskorting is reeds geschrapt voor de duur van de kabinetsperiode tot en met 2025. Vanaf het jaar 2026 is in de Arnhemse begroting met een totale korting van bijna € 10 miljoen rekening gehouden (de oploop in 2026 is circa € 6,8 miljoen). Ook wordt er tussen Rijk en VNG nog steeds gesproken over de Hervormingsagenda Jeugd om hierover tot een bestuurlijk akkoord te komen. Mogelijk wordt alleen overeenstemming bereikt voor het komende begrotingsjaar 2024. Daarmee blijft er onzekerheid bestaan over de middelen waar gemeenten op de langere termijn op kunnen rekenen en over het feit of het Rijk de taakstelling van ruim € 500 miljoen op jeugd daadwerkelijk voor haar rekening neemt.

Tot slot houdt Arnhem rekening met de invoering van het nieuwe verdeelmodel voor beschermd wonen per 2024. In de huidige Begroting 2023 is dit in de jaren 2024, 2025 en 2026 verwerkt met als gevolg dat rekening is gehouden met lagere inkomsten op het gemeentefonds van respectievelijk € 2,8 miljoen, € 7,4 miljoen en € 14,7 miljoen over deze jaren. In de nieuwe Begroting betekent dit in de nieuwe jaarschijf 2027 een extra nadeel van ruim € 6 miljoen in vergelijking met 2026, waardoor het nadeel in 2027 uitkomt op € 20,9 miljoen. De verwachting is echter reëel dat de invoering van het verdeelmodel (opnieuw) met een jaar wordt uitgesteld. In dat geval schuift deze gehele negatieve reeks een jaar op en ontstaat incidentele ruimte van ruim € 14 miljoen over de jaren 2024 tot en met 2026 en structurele ruimte vanaf 2027 van € 6 miljoen. Pas bij de meicirculaire 2023 bestaat hierover duidelijkheid.

OZB

Afgesproken is dat de opbrengsten OZB, exclusief areaalontwikkeling, in de komende jaren jaarlijks met 5% stijgen ter dekking van de stijging van lonen en prijzen en andere bestedingsdoelen. De aanvullende indexatie bovenop de inflatiecorrectie is in de Begroting 2023 reeds cumulatief verwerkt voor de jaarschijven 2023-2026. Het deel dat specifiek is bedoeld voor inflatiecorrectie wordt jaarlijks met een gelijkblijvende reeks in de begroting opgenomen.

Dit betreft het bedrag van € 1,5 miljoen in voorgaande tabel. Uitgangspunt is om net als vorig jaar een totale stijging van 5% van de opbrengsten OZB te realiseren.

De opbrengsten OZB worden geraamd op het aantal woningen inclusief de groei die hierin in de komende jaren verwacht wordt. Voor deze zogenaamde areaalontwikkeling is meerjarig een extra opbrengst OZB in de begroting opgenomen. Jaarlijks wordt beoordeeld of de geraamde extra opbrengsten naar boven of beneden bijgesteld moeten worden op basis van actuele gegevens over de ontwikkeling van de woningbouwvoorraad. Voor de areaalontwikkeling 2024 worden de geraamde opbrengsten OZB structureel met € 233.000 verhoogd.

De indexatie van de OZB heeft ook gevolgen voor de panden die in het bezit zijn van de gemeente zelf. In de meeste gevallen wordt dit gecompenseerd door een verhoging van de door de gemeente te ontvangen huur. Voor een beperkt aantal panden is er echter geen sprake van een huurrelatie waardoor de verhoging van de OZB leidt tot een verhoging van de exploitatielasten. Dit is het geval bij de onderwijspanden en de panden in gebruik voor de eigen ambtelijke organisatie. Dit effect was in de Begroting 2023 nog niet meegenomen bij het invoeren van de 5% indexatie en wordt nu alsnog verwerkt.

Bij de Begroting 2011 is besloten structureel een stelpost meeropbrengsten OZB te begroten van € 860.000, die losstaat van de jaarlijkse tariefberekening. De reden voor het opnemen van deze stelpost was dat destijds elk jaar bleek dat er op de OZB een positief resultaat werd behaald. De afgelopen jaren laten zien dat de realisatie van deze meeropbrengsten onder druk staat. De verschillen tussen de feitelijke waardeontwikkeling en de bij de tariefberekening gehanteerde te verwachten waardeontwikkeling zijn beperkt, waardoor ook afwijkingen op de op basis van de tariefberekening begrote opbrengsten minder te verwachten zijn en de stelpost minder realistisch is. In aanloop naar de Begroting 2024 bekijken we welke mogelijkheden er zijn om deze stelpost af te bouwen.

Actualisatie meerjareninvesteringsplanning (MIP)

Op basis van de realisatie over 2022 zijn de planningen van de investeringsprojecten in het MIP geactualiseerd. Hierdoor verschuift de realisatie van een aantal projecten naar een later jaar. Vertragingen kunnen diverse oorzaken hebben. Het is gebruikelijk dat niet alle investeringen hun oorspronkelijk geplande investeringsritme volgen. In de reeks actualisatie MIP zijn geen nieuwe investeringen opgenomen. Voor een tweetal investeringen wordt de investeringssom aangepast: gymzaal Fluitekruid en zwembad Valkenhuizen. Vertraging in de uitvoering in combinatie met sterk gestegen kosten maken deze aanpassing noodzakelijk. Bij gymzaal Fluitekruid stijgen door de vertraging de plankosten en daarnaast speelt een opwaardering van BENG (Bijna Energieneutrale Gebouwen) naar ENG (Energieneutrale Gebouwen) en toegenomen eisen ten aanzien van duurzaamheid (warmtepomp). De afronding van het buitenterrein van zwembad Valkenhuizen is door de aanleg van het waterdepot uitgelopen. In deze periode zijn de aanlegkosten en materiaalprijzen zeer fors gestegen. Deze prijsstijgingen zijn nog niet eerder doorgerekend. Bij dit soort grote lopende projecten doen we dit namelijk niet generiek, maar via maatwerk. Door de langer dan voorziene technische uitwerking van de waterbuffer is de aanleg hiervan ook uitgelopen, waardoor ook op dit onderdeel een (beperktere) stijging van de investering benodigd is.

De totale actualisatie van de bestaande investeringen levert in 2024 een voordeel op van € 1,5 miljoen oplopend tot € 2,0 miljoen in 2025 en weer aflopend naar € 0,4 miljoen in 2027.
Voor alle investeringsprojecten wordt een zo realistisch mogelijke planning gemaakt. De ervaring leert dat onvoorziene omstandigheden ervoor zorgen dat in een aantal gevallen deze planning niet wordt gehaald. Vooraf valt niet te zeggen welke projecten dit betreft. Door de vele investeringsprojecten die lopen, is het op basis van ervaring, echter wel een zekerheid dat dit bij een aantal projecten zal gebeuren. Projecten die later dan oorspronkelijk gepland afgerond worden, worden later geactiveerd, waardoor de kapitaallasten in de begroting naar achteren schuiven. Hier wordt rekening mee gehouden door planningsrealisme in te ramen. Dit geeft een voordeel voor het financieel beeld van € 12.000 in 2024, € 0,4 miljoen in 2025 en € 1,3 miljoen in 2026.

In lijn met motie 21M247 (Stijging bouwkosten volledig opnemen in begroting) zijn de projectuitgaven geïndexeerd. Hiervoor zijn drie verschillende indices gebruikt, namelijk de index Schoolgebouwen nieuwbouw (3,4%), grond-, weg- en waterbouw nieuwbouw (5,1%) en bedrijfsgebouwen nieuwbouw (5,1%). Voor de indexering moet in 2024 € 2,0 miljoen gereserveerd worden, in 2025 € 2,6 miljoen, in 2026 € 2,2 miljoen en dit loopt af tot € 1,4 miljoen in 2027. Uiteraard kunnen we niet exact voorspellen hoe de kosten zich in de komende jaren zullen ontwikkelen.

Nominale en areale ontwikkelingen

Jaarlijks moet de begroting voor de komende jaren bijgesteld worden voor de loon- en prijsontwikkeling (nominaal) en volumeontwikkeling (areaal). Hiermee worden alle budgetten naar het prijs- en volumepeil van 2024 gebracht. Dit speelt op een aantal onderdelen van de begroting: de ambtelijke organisatie, zorgcontracten (vanaf 2024), subsidies, gemeenschappelijke regelingen, overige budgetten, areaalontwikkeling, zorg (doorwerking 2023) en parkeergarages. Deze worden hierna toegelicht.

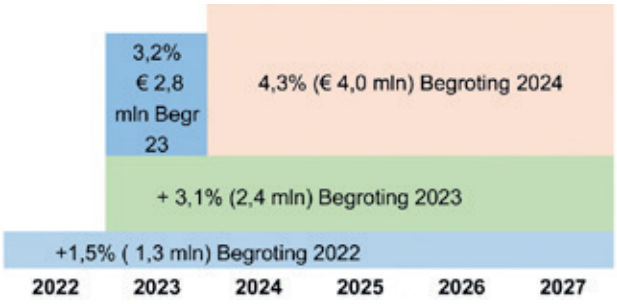
Ambtelijke organisatie

De loonontwikkeling van de ambtelijke organisatie volgt uit de cao-afspraken. Op 22 februari jl. is een principeakkoord gesloten voor de cao van gemeenten. Deze cao loopt tot en met 31 december 2023. Het effect voor 2023 is in Turap-1 verwerkt. Voor 2024 zijn nog geen cao-afspraken gemaakt. Daarom baseren we de raming voor

de loonontwikkeling in 2024 op het Centraal Economisch Plan 2023 dat 9 maart door het CPB is gepubliceerd. De verwachte loonontwikkeling van de sector overheid bedraagt 5,2%. Dit leidt tot een structurele verhoging van de loonkosten van circa € 7 miljoen vanaf 2024. Formatieve ontwikkelingen binnen de gemeente hebben mogelijk ook gevolgen voor de omvang van de dienstverlening van de Connectie. Zo leidt een uitbreiding van de formatie binnen de gemeente Arnhem tot een toename van het aantal te verstrekken ICT-producten. In aanloop naar de Begroting wordt dit effect nader uitgewerkt en in beeld gebracht.

Zorgcontracten (vanaf 2024)
De zorgcontracten moeten jaarlijks worden geïndexeerd met de overheidsbijdrage in de arbeidskostenontwikkeling (OVA) en de consumentenprijsindex (cpi). De OVA bedraagt 4,7% en de cpi 3,1%. Daarmee bedraagt de indexatie van de zorgcontracten 4,3%. Dit leidt tot structureel hogere uitgaven van € 6,6 miljoen vanaf 2024.

Subsidies
De indexering van subsidies gebeurt op basis van een gemengd percentage. Dit bestaat voor 58% uit de loonontwikkeling van de sector overheid en voor 42% uit de consumentenprijsindex (cpi). De loonontwikkeling bedraagt voor 2024 5,2% en de cpi 3,1%. Daarmee komt de index voor subsidies voor 2024 uit op 4,3%. Dit betekent dat daar structureel € 4,0 miljoen voor moeten worden gereserveerd. Het onderstaande plaatje maakt inzichtelijk hoe de subsidies zijn/worden geïndexeerd:

De subsidiebudgetten zijn in de Begroting 2022 structureel geïndexeerd met 1,5% (1,3 miljoen) (lichtblauw in de figuur). Voor 2023 bedraagt de indexatie 3,1% (€ 2,4 miljoen) (groen in de figuur), welke in de Begroting 2023 is verwerkt. Daarnaast is incidenteel de aanvullende indexatie over 2022, het verschil tussen de raming op basis van het CEP 2022 van 4,7% en de reeds verwerkte 1,5% van 3,2% (€ 2,8 miljoen) in het jaar 2023 (donkerblauw in de figuur) in de Begroting 2023 opgenomen. De totale indexatie van subsidies in 2023 bedraagt dus 3,1% + 3,2% = 6,3% (€ 5,1 miljoen) ten opzichte van 2022. Vanaf de Begroting 2024 komt er 4,3% bij (€ 4,0 miljoen, de roze balk in de figuur). De aanvullende indexatie in 2023 van 3,2% was incidenteel. In aanloop naar de Begroting 2024 wordt bekeken of er noodzaak is om dit structureel te maken en of er aanvullend voor dit jaar aanleiding is om extra compensatie aan subsidiepartners te verstrekken als gevolg van acute problematiek. In dat laatste geval wordt de raad hierover voor de zomer separaat geïnformeerd. Dit hangt ook samen met de wijze waarop we om willen gaan met huurindexaties, die later in het hoofdstuk aan bod komen.

Gemeenschappelijke regelingen
Voor gemeenschappelijke regelingen wordt in de Perspectiefnota een totale raming van de benodigde loon- en prijscompensatie gemaakt, uitgaande van dezelfde indexatie als voor de subsidies. Daarmee komt het bedrag dat gereserveerd moet worden vooralsnog uit op € 3,2 miljoen. Zodra de begrotingen van de verschillende gemeenschappelijke regelingen die in de komende periode worden vastgesteld, ontstaat duidelijkheid over de exacte benodigde middelen en wordt de definitieve indexatie in de Begroting 2024 verwerkt.

Overige budgetten
De overige budgetten uit de begroting die voor indexering in aanmerking komen zijn budgetten die gedekt worden door de algemene middelen en gevoelig zijn voor prijsontwikkeling, zoals onderhoud van de openbare ruimte, maar ook bijvoorbeeld de niet-loonkosten bij welzijn en armoede. Onderhoud in de openbare ruimte wordt sinds vorig jaar geïndexeerd met de index voor grond-, weg- en waterbouw onderhoud (GGW OH). Deze bedraagt voor 2024 4,9%. Voor de andere budgetten is de prijs materiële overheidsconsumptie (imoc) uit het CEP de belangrijkste index. Deze bedraagt voor 2024 3,9%. Voor de indexering van deze overige budgetten is het nodig om, indien de gebruikelijke systematiek gevolgd wordt, € 5,2 miljoen te reserveren.

Areaalontwikkeling
Diverse budgetten in de begroting zijn gevoelig voor de groei van de stad, zoals budgetten voor publieke dienstverlening en onderhoud van de openbare ruimte. Daarom groeien deze budgetten volgens de gebruikelijke systematiek mee met de areaalontwikkeling met € 2,1 miljoen vanaf 2024.

Zorg (doorwerking vanaf 2023)
Jaarlijks worden de zorgtarieven jeugdzorg en Wmo door onze regionale inkooporganisatie geïndexeerd op basis van voorjaarsramingen van het Centraal Planbureau (CPB). Naar aanleiding van de sterk gestegen prijzen in de afgelopen

periode, heeft het CPB deze ramingen in het najaar van 2022 naar boven aangepast. De VNG heeft gemeenten opgeroepen deze najaarsramingen van het CPB te volgen bij de indexering van de zorgtarieven voor 2023. Dit betekent een aanvullende indexering van de zorgtarieven voor 2023. De indexatie komt op basis van de nieuwe gegevens van het CPB uit op een totaal van 4,78% en dit komt neer op € 1 miljoen vanaf 2023. Dit was 4,05%. De raad is hier reeds over geïnformeerd (raadsbrief van 31 januari 2023).
Daarnaast ontstaat een knelpunt doordat het tarief, dat de gemeente betaalt aan aanbieders van Huishoudelijke Ondersteuning, vanaf 2023 wordt verhoogd. Het is wettelijk verplicht om een kostendekkend tarief te betalen. Ook dit betekent circa € 1 miljoen extra kosten vanaf 2023.

Dit geldt ook voor de pleegzorgvergoeding, waarvan het Rijk heeft aangegeven dat deze vergoeding in verband met de hoge inflatie met ingang van 1 januari 2023 met 14,3% verhoogd wordt. Het structureel financieel effect hiervan is € 300.000 per jaar.
Tot slot laat het gehele beleidsveld zorg in de afgelopen jaren een daling zien in de kosten voor persoonsgebonden budgetten (PGB's). Deze daling hangt enerzijds samen met de openstelling van de Wet Langdurige Zorg (WLZ) voor cliënten met een psychische stoornis sinds 1 januari 2021. Anderzijds is de daling het gevolg van scherpere beoordeling door de Sociale Wijkteams of iemand in staat is de zorg of ondersteuning zelf te regelen. Zo niet, dan is Zorg in natura een beter passende zorgvorm. De kostendaling PGB's is naar verwachting structureel en komt ten goede aan de algemene middelen.

Parkeergarages
Conform overeenkomsten zijn er prijsindexaties toegepast op bijvoorbeeld de dienstverleningsovereenkomst P1 en de verschillende onderhoudscontracten. Deze indexaties leveren een structureel knelpunt van € 282.000 op. In aanloop naar de Begroting 2024 wordt bekeken of de bestemmingsreserve Bereikbaarheid hiervoor mogelijk ingezet kan worden.

VGGM: Extra loon- en prijsstijgingen, Basis op orde JGZ/ AGZ en Programma Beter Bedrijfsvoeren
Ondanks de reeds opgenomen loon- en prijsindex in de Begroting 2023 ontstaat bij de VGGM een tekort als gevolg van de fors hogere prijsontwikkeling ten opzichte van deze toegekende indexatie over 2023. De impact is niet op te vangen met het weerstandsvermogen van VGGM. Dit leidt tot een structurele verhoging van de gemeentelijke bijdragen aan de VGGM van in totaal € 1,2 miljoen vanaf 2023, voor de onderdelen gezondheidszorg en brandweer gezamenlijk.

De uitvoering van de verschillende GGD-taken staat onder grote druk als gevolg van diverse ontwikkelingen in de algemene gezondheidszorg (AGZ) en jeugdgezondheidszorg (JGZ). Dit blijkt ook uit een extern gehouden onderzoek. Inwoners van Gelderland-Midden ervaren de druk bij de GGD helaas ook. Een voorbeeld hiervan is de afschaling bij de JGZ waardoor minder contactmomenten hebben plaatsgevonden dan minimaal noodzakelijk zijn. Om de dienstverlening qua basis binnen de JGZ en op onderdelen van de AGZ op orde te houden en op een acceptabel niveau te handhaven is een hogere bijdrage van de deelnemende gemeenten noodzakelijk. Voor Arnhem gaat het om een bedrag van circa € 600.000. Vooralsnog is dit alleen in het jaar 2024 opgenomen. Dit bedrag dient nog nader uitgewerkt te worden en zal op de middellange termijn ook in samenhang worden bezien met de nog te voeren discussie over de reikwijdte en kwaliteit van het takenpakket GGD.

Uit een gehouden benchmarkonderzoek en diverse externe rapporten is daarnaast gebleken dat VGGM in vergelijking met andere Veiligheidsregio's qua bedrijfsvoering ondergemiddeld en kwetsbaar is georganiseerd. Dat hangt mede samen met het feit dat de (wettelijke) taken van VGGM in de afgelopen jaren zijn toegenomen, maar de bedrijfsvoering hierop niet is aangepast en meegegroeid. Hierdoor ontstaat het risico dat de organisatie onvoldoende in staat is om zich aan te passen bij toekomstige ontwikkelingen. VGGM wil daarom structureel groeien van de huidige situatie van 15,5% naar een norm van 18,8% aan personele overhead (= het gemiddelde van alle veiligheidsregio's). Dit betekent voor alle deelnemende gemeenten een verhoging van de bijdragen. De VGGM ziet zich genoodzaakt voor 2024 uit te gaan van een gemiddelde overhead van 18,8% (gemiddelde van Nederland) en te onderzoeken welk niveau voor bedrijfsvoering structureel nodig is voor 2025 en verder. Voor 2024 betekent het voor de gemeente Arnhem een extra bijdrage van € 493.000. Het definitieve bedrag voor 2025 en verder dient nog nader uitgewerkt te worden en zal op de middellange termijn ook in samenhang worden bezien met de nog te voeren discussie over de reikwijdte en kwaliteit van het takenpakket GGD.

Actualisatie BUIG
In de raadsbrief 'Gebundelde uitkering BUIG 2022 en 2023' van 13 december 2022 is vermeld dat de bijgestelde raming voor 2023 en verder wordt meegenomen in de Turap 1 en de Perspectiefnota 2024. Het voordeel (€ 1,6 miljoen in 2023 en verder), mede ontstaan doordat steeds meer mensen vanuit de bijstand doorstromen naar betaald werk, gaat terug naar de algemene middelen, in overeenstemming met de afgesproken begrotingssystematiek voor BUIG. Het risico op BUIG wordt hiermee groter, omdat we met een kleiner nadeel in onze begroting rekening houden.

Verschil huurindexatie en lasten gemeentelijk vastgoed
De gemeente Arnhem hanteert de systematiek van kostprijsdekkende huur. Jaarlijks indexeren wij per 1 mei de huurprijs. Voor de verhuur van onze gebouwen maken wij gebruik van standaard ROZ (Raad Onroerende Zaken)

huurcontracten. Conform de algemene voorwaarden behorende bij de ROZ contracten, en zoals gebruikelijk in het vastgoed, gebruiken ook wij voor de indexering van huren de CPI (Consumenten Prijs Index) zoals deze wordt gepubliceerd door het CBS. De indexering van de huurbedragen op basis van de CPI-index levert een indexering op per 1 mei 2023 van ongeveer 8% (ten opzichte van ongeveer 2% voorgaande jaren en 4,5% afgelopen jaar).
Sinds de start van de CPI index is deze nog nooit zo hoog geweest. In de markt, ook de commerciële verhuurmarkt, wordt opgeroepen tot coulance afspraken. Hoewel CPI de norm is en ook wij te maken hebben met gestegen bouw- en beheerkosten van ons vastgoed zien we mogelijkheden om onze huurders enigszins tegemoet te komen. Wij doen door dit door eenmalig van de CPI als index af te wijken en een lager indexpercentage, namelijk de “kerninflatie”, te hanteren voor de huurprijsindexering (vanaf 1 mei 2023). Dit alleen indien de kerninflatie lager is dan de CPI indexatie. De kerninflatie, gepubliceerd als SA20 bij CBS, is nu 6,7%. Hierdoor ontstaat een structureel effect, omdat de indexatie volgens onze systematiek van constante prijzen structureel wordt doorgetrokken.
Voorgaande jaren hielden de indexeringen van de huuropbrengsten en de stijging van de kosten van het onderhoud van vastgoed elkaar redelijk in evenwicht. Met de hogere indexatie van de huren ontstaat echter een verschil ten opzichte van de ontwikkeling van de lasten (een groot deel betreft namelijk kapitaallasten die gelijk blijven). Het positieve resultaat dat hierdoor ontstaat kan ten gunste van de algemene middelen vallen. Uitgaande van de kerninflatie is dit € 527.000 vanaf 2024.
Ook bij het toepassen van de lagere kerninflatie in vergelijking met de CPI ontstaat een knelpunt bij gesubsidieerde partners die bij ons vastgoed huren, aangezien de huurindexatie hoger ligt dan de indexatie van de subsidies.
We onderzoeken daarom, mede gelet op het genoemde positieve resultaat dat ontstaat door het verschil tussen huurindexatie en werkelijke kostenstijging, op welke wijze we subsidiepartners die bij ons huren kunnen compenseren voor dit verschil en of dit ook breder voor alle subsidiepartners kan gelden. Mochten zich bij partijen acute problemen voordoen nog voordat we dit onderzoek hebben afgerond, maken we tussentijds individuele afwegingen.

Onderwijshuisvesting
Het schoolgebouw aan de Spiekmanlaan wordt (deels) gerenoveerd om minimaal voor 15 jaar als wissellocatie voor onderwijs geschikt te zijn. De eerste beoogde gebruiker is Vrijeschool Parcival-Noord, die nu nog tijdelijk is gehuisvest in het gebouw Brugstraat 6. In de loop van de tijd zal worden bezien of dit gebouw nog langer als wissellocatie voor het onderwijs zal worden gebruikt, als definitieve locatie voor een school zal worden ingezet of een andere bestemming zal krijgen. Om dit gebouw voor minimaal 15 jaar geschikt te maken voor het onderwijs, is een flink aantal onvermijdelijke investeringen noodzakelijk. Te denken valt hierbij onder anders aan uitvoering achterstallig onderhoud en het gebouw geschikt maken voor frisse scholen klasse B. De verwachte investeringslast bedraagt € 1,6 miljoen in 2023. De verwachting is dat de werkzaamheden dit jaar zijn afgerond, zodat de kapitaallasten van jaarlijks circa € 76.000 vanaf 2024 op de begroting zullen drukken. De dekking is voorzien uit de reeds beschikbaar gestelde budgetten voor onderwijshuisvesting.

In juli 2021 is de nieuwbouw van de Confetti opgeleverd. De leerlingenprognose toont aan dat het aantal leerlingen in Schuytgraaf nog stijgt. Daardoor blijft de druk voor de scholen in Schuytgraaf onverminderd groot. Een verdere groei van Confetti is onvermijdelijk. Om de toename van het aantal leerlingen op te vangen is een viertal noodlokalen tegenover de Confetti geplaatst en is in 2021 ten behoeve van onderwijsuitbreiding grond aangekocht. Het is de bedoeling op deze grond extra (definitieve) uitbreiding van 420 m2 voor Confetti te realiseren. De inschatting is dat een extra investeringskrediet van € 1,2 miljoen nodig is in 2025 om de uitbreiding van Confetti te realiseren. Ook bij de beide basisscholen in MFC De Salamander is er sprake van een sterke groei van het aantal leerlingen. Een uitbreiding met leslokalen is noodzakelijk. Deze groei was nog niet eerder voorzien. Vooralsnog wordt uitgegaan van een uitbreiding van 700 m2 met een verwachte investering van circa € 2,1 miljoen. Er wordt gekeken naar mogelijkheden om binnen het bouwvlak te blijven door bijvoorbeeld bovenop bestaande lokalen te bouwen. De kapitaallasten van deze investeringen in het primair onderwijs drukken op de algemene middelen.

Ondergrondse afvalcontainers
Op 1 januari 2023 is een nieuw contract voor levering en onderhoud van ons areaal ondergrondse afvalcontainers ingegaan. In dat contract is conform de meest recente wet- en regelgeving een verplichte veiligheidskeuring conform TÜV-keuringsprotocol opgenomen. Op basis van de eerste keuringen is al een aantal containers afgekeurd die vervangen moeten worden om de veiligheid en continuïteit van de afvalinzameling te borgen. De verwachting is dat naar aanleiding van de keuringen in 2023 nog een groot aantal containers vervangen moet worden. Reparatie is in veel gevallen niet toegestaan. Ongeacht verdere besluitvorming over de gewenste inzamelingssystematiek is deze aanvullende investering dus noodzakelijk.
Vervangingsinvesteringen vanaf 2024 waren voorzien; de eerste ondergrondse containers zijn immers al zo’n 20 jaar geleden geplaatst en de komende jaren zal vanwege einde levensduur gefaseerd vervanging plaats moeten vinden. De noodzakelijke vervangingen in 2023 als gevolg van de veiligheidskeuringen komen eerder dan voorzien. De inschatting is dat hiervoor in 2023 een investeringskrediet van € 1,7 miljoen nodig is (zie ook Turap-1). Hier tegenover staat dat de begrote investering in het afvalbrengstation van € 1,7 miljoen niet in 2023 plaats zal vinden maar pas in 2024 of later. De kapitaallasten bij de investeringen in 2023 in de ondergrondse afvalcontainers bedragen € 194.000 vanaf 2024, oplopend tot € 626.000 in 2027. Deze jaarlijkse kapitaallasten zullen conform de huidige werkwijze opgenomen worden in de afvalstoffenheffing. Het is momenteel nog niet te zeggen of dit een effect heeft op de tarieven, dat hangt af van wat er met de andere kosten gebeurt. Voor de tarieven heeft een mutatie in het aantal huishoudens daarnaast ook effect. Bij het bepalen van de tarieven in aanloop naar de Begroting wordt dit effect duidelijk.

Voor de jaren 2024-2027 is een jaarlijks investeringskrediet van € 1,3 miljoen nodig ter vervanging van ondergrondse containers. Deze investeringen lopen vanaf 2024 mee in de reguliere investeringscyclus en worden opgenomen in het MIP. De keuring zal bepalen of vervanging ook daadwerkelijk nodig is, zodat de technische levensduur van de containers maximaal benut wordt.

Beheerkosten transferhal Arnhem Centraal

De gemeente onderhoudt samen met Prorail en de NS de transferhal van Arnhem Centraal. De uitvoeringsorganisatie die het beheer uitvoert heeft aangeven dat de kosten van het beheer van de transferhal voor de gemeente met € 280.000 zullen stijgen. De stijging heeft voornamelijk betrekking op energie, schoonmaakkosten en procesmatig onderhoud. In aanloop naar de Begroting 2024 wordt bekeken of de bestemmingsreserve Arnhem Centraal hiervoor mogelijk ingezet kan worden.

3. Perspectief op ambities en knelpunten

In dit hoofdstuk schetsen we een aantal belangrijke beleidsontwikkelingen en lichten we in meer beschrijvende zin toe welke knelpunten en ambities in (lopend) beleid en uitvoering daarnaast voorzien worden, maar door het ontbreken van het financiële meerjarenperspectief in deze Perspectiefnota niet van concrete dekking voorzien kunnen worden. In een aantal gevallen is dekking wel mogelijk vanuit een bestemmingsreserve of bestaande middelen, zoals met name bij duurzaamheid.

3.1 EEN DUURZAAM ARNHEM

76% van de Digipanelleden vindt het (heel) belangrijk dat Arnhem de komende jaren in milieu en klimaat investeert.

Om de klimaatcrisis een halt toe te roepen is een fundamentele verandering noodzakelijk. Voor Arnhem heeft de energietransitie en het toewerken naar een circulaire economie absolute prioriteit en daarom hebben we het klimaatfonds bij de begroting van 2023 voor de komende jaren aangevuld met in totaal € 15 miljoen. Daarnaast zijn ook rijksmiddelen beschikbaar gesteld, in totaal € 2.8 miljoen. Met dit geld kunnen we de energietransitie mede mogelijk maken en beschikken over voldoende geld voor cofinanciering. Ook nemen we maatregelen om de klimaatverandering tegen te gaan en de negatieve milieu-impact en afhankelijkheid van primaire grondstoffen te verminderen.

We dragen ons deel bij aan de klimaatopgave door te sturen op een duurzaam energiesysteem en circulair gebruik van grondstoffen, materialen en producten. Bij onze duurzame ambities past ook het verminderen van het aantal kilogram restafval per persoon. Dit doen we samen met de stad. Bijvoorbeeld door middel van een burgerberaad zodat inwoners, bedrijven en maatschappelijke instellingen kunnen meedenken over maatregelen die ook werken.

Wat zou je doen met een miljoen euro?

Digipanellid: *"Ik zou alles uitgeven aan klimaat en duurzaamheid, maar wel op zo'n manier dat andere problemen mee opgelost worden (wijken vergroenen met eetbare planten waardoor iedereen beschikking heeft over gezond eten, huizen isoleren van bewoners die dit niet kunnen betalen, leefbaarheid wordt sowieso beter met vergroening, meer sociale cohesie in buurtmoestuinen, etc.)."*

Snelle en effectieve maatregelen zijn nodig om de klimaatcrisis te bestrijden. In de energietransitie is de afgelopen jaren al flink geïnvesteerd en deze zal de komende jaren, met behulp van de aanvulling van het Klimaatfonds, worden geïntensiveerd.

Een circulaire economie is ons ideaalbeeld van een economisch systeem en samenleving waarin we veel minder grondstoffen, materialen en producten gebruiken en waarbij we de grondstoffen die we wel nodig hebben, op een veel duurzamere manier gebruiken. De circulaire economie is niet het doel, maar het middel waardoor consumptie minder negatieve impact heeft op de wereld om ons heen.

Het is onze ambitie om in 2030 voor 50% en in 2050 volledig circulair te zijn. Dit doen we onder meer door bestaande en nieuwe bedrijven die zich bezighouden met innovatie en circulariteit te stimuleren; door het gebruik van nieuwe grondstoffen te reduceren en door het creëren van extra werkgelegenheid. Hierbij geven we als gemeente uiteraard zelf het goede voorbeeld, bijvoorbeeld bij aanbestedingen. We trekken nauw op met onze ondernemers en met vertegenwoordigende organisaties zoals het Platform Binnenstad Arnhem (PBA). De economische weerbaarheid en leefbaarheid van bijvoorbeeld onze binnenstad vraagt om een aanpak waarbij we integraal kijken naar onze visies over wonen, klimaat, verdichting en hoogbouw.

We willen inkoop gebruiken als middel om de lokale economie te versterken, meer mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt aan het werk te helpen en inclusiviteits- en diversiteitsafspraken te maken met partners. Ook zetten we het in om circulariteit te ontwikkelen en het reduceren van energiegebruik en CO2. Met andere woorden: we willen meer lokaal, sociaal, duurzaam en circulair inkopen.

Er worden op deze maatschappelijke thema's al goede resultaten geboekt, maar dit gebeurt nog te versnipperd en is onvoldoende in onze werkprocessen geborgd. Om de resultaten op deze maatschappelijke thema's te vergroten, is het noodzakelijk om een werkwijze in de organisatie te verankeren die ervoor zorgt dat deze thema's structureel worden.

Digipanellid: *"Kijk wat in deze tijd belangrijk is voor de inwoners van Arnhem. Misschien iets minder uitgeven aan het voorop lopen in duurzaamheid maar meer investeren in de mensen die nu moeten overleven met de hoge prijzen. En het belonen van groen in tuinen, wijken, de stad. Denk praktisch na en denk goed na voor je je geld uitgeeft. Misschien zijn er belangen te combineren?"*

De energietransitie is primair gericht op het beperken van de opwarming van de aarde. We dragen hieraan bij door de uitstoot van CO_2 te reduceren. In 2050 willen we een klimaatneutrale gemeente zijn. Om de doelen van het Klimaatakkoord te behalen forceren we een trendbreuk. Dit doen we door een forse intensivering van alle lopende en reeds geplande inspanningen zoals die staan in het actieplan New Energy made in Arnhem 2020-2030 en door te focussen op vernieuwing en innovatie.

Voor de regio Arnhem Nijmegen en voor Arnhem zelf vormen de maatschappelijke opgaven op het gebied van energietransitie, duurzaamheid en circulaire economie niet alleen uitdagingen, maar ook economische kansen. Het cluster – en Arnhem als centrum daarvan – wordt nationaal en internationaal erkend en opgezocht vanwege de samenwerking in toonaangevende projecten rond elektriciteits- en waterstoftechnologie en als vestigingslocatie voor ondernemers of professionals in de energiesector. Wat in onze regio aan innovaties wordt bedacht en gemaakt, wordt breed toegepast: in proeftuinen en 'smart energy-hubs' binnen de eigen Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen, maar zeker ook op andere plekken in Europa en daarbuiten. Dat maakt Arnhem en de regio tot economische Hotspot Energy binnen Europa. Arnhem kiest daar binnen Hotspot Energy voor een focus op 3 locaties in de stad, te weten Industriepark Kleefse Waard (IPKW), Businesspark Arnhems Buiten en kenniscampus HAN/Van Hall Larenstein. Op deze locaties zal de komende jaren innovatie, kennisontwikkeling en ondernemerschap in het cluster duurzaam groeien.

Crisisaanpak

De afgelopen maanden hebben we voor Arnhemse inwoners de crisisaanpak energiearmoede en bestaanszekerheid opgezet. Voor onze ondernemers is de crisisaanpak "Zet de knop om" ontwikkeld. De komende periode gebruiken we om inwoners en bedrijven die dat nodig hebben, volop te ondersteunen. We intensiveren de aanpak energiearmoede en de campagne Arnhem Aan. Ook gaan we door met de toekomstbestendig wonen-lening en het aanjaagfonds, waarmee inwoners ondersteund worden om (collectief) aan de gang te gaan met verduurzamen.

Ook hebben we extra geld vrijgemaakt voor kinderen en jongeren die in armoede leven, zijn we een pilot gestart voor energiezuinig witgoed via de bijzondere bijstand en hebben we extra aandacht voor onze ondernemers. Veel landelijke regelingen lopen dit jaar af. Tegelijkertijd houden we er rekening mee dat de gevolgen van de energiecrisis nog steeds effect zullen hebben op onze inwoners, zeker in de volgende winter.

Isolatieprogramma

Het isoleren van Arnhemse woningen gaan we versnellen door de Arnhemse Aanpak Woningisolatie. Hierbij richten we ons op particuliere eigenaren, Verenigingen van Eigenaren (VVE's), particuliere verhuurders en woningcorporaties. Dit doen we door voor iedere Arnhemmer een aanbod te kunnen doen, daar waar mogelijk afspraken te maken en te versnellen door vernieuwende werkwijzen te bevorderen en innovaties toe te passen. Bij deze aanpak worden zowel generieke als wijkgerichte instrumenten ingezet. Daarbij worden werkzaamheden en instrumenten gekoppeld aan het tegengaan van energiearmoede. Hierdoor zorgen we dat de energietransitie inclusief is. Ook pakken we elke kans om meer Arnhemmers (betaald of vrijwillig) op te leiden en/of aan het werk te krijgen binnen de energietransitie. Dit is belangrijk omdat er een steeds groter capaciteitstekort dreigt, die de versnelling van het verduurzamen van onze stad zal vertragen.

Ook werken we de transitievisie warmte verder uit met betrekking tot duurzame warmtebronnen en de rol van de gemeente in de warmteketen. We continueren de voorbereiding van de warmtetransitie in de kansrijke buurten (Kronenburg, Elderveld-Noord, Plattenburg, Hoogkamp, All-electric buurten) en betrekken daarbij Arnhemmers wijkgericht. Daarnaast onderzoeken we in Malburgen-Oost, Geitenkamp, Arnhem-West, Presikhaaf, Centrum e.o. welke duurzame warmte oplossingen het meest effectief zijn.

We intensiveren het verduurzamen van bedrijven door een uitrol van de gebiedsgerichte en sectorgerichte aanpak in zogenaamde Green Deals met bedrijven. Deze Green Deals komen voort uit de afgesloten convenanten met werklocaties en/of koepelorganisaties, en gaan niet alleen over energiebesparing maar over duurzaamheid in de volle breedte.

We zetten in op grootschalige opwek van duurzame energie. Zo gaan we op zoek naar een geschikte locatie voor een zonneveld in zoekgebied Deelen, waarbij we rekening houden met andere belangen die in het gebied spelen

zoals natuur, landbouw en recreatie. We onderzoeken of we als gemeente zelf zonnecarports kunnen ontwikkelen. Ook stellen we een uitnodigingskader op voor (zeer) kleine windturbines. Verder zoeken we naar innovaties, zoals modulaire zonnecarports, verticale zonnepanelen, gevelpanelen en smart energy hubs. In deze hubs komen energiestromen samen in een decentraal netwerk, dat de opwek, de opslag en het verbruik steeds in een onderlinge balans brengt.

Verstedelijkingsstrategie

Arnhem groeit en is in trek bij bewoners, bedrijven en bezoekers. Op 1 januari 2023 wonen er in onze stad ruim 165.000 inwoners. Volgens prognoses zal Arnhem in 2030 zo'n 177.000 inwoners tellen, oplopend tot ca. 186.000 inwoners in 2040 (bron: Staat van de Stad 2022). Deze groeicijfers betekenen dat tot 2040 naar schatting 16.000 woningen moeten worden bijgebouwd. Hiervan zijn inmiddels - sinds 2020 - bijna 3.000 woningen ontwikkeld. We kiezen ervoor om deze woningen in de stad te bouwen, dichtbij openbaar vervoer (ov)-locaties en bestaande voorzieningen. Voor elke woning streven we naar een baan erbij. Voorzieningen (zoals zorg, welzijn, sport, ontspanning, cultuur en parken) moeten gelijke tred houden met het groeiend aantal inwoners. Door vergroening van de leefomgeving willen we de leefbaarheid en veiligheid, in het bijzonder in de Arnhem-Oost wijken, verbeteren.

Onze stad heeft veel kwaliteiten waar we trots op zijn en die we willen koesteren. Maar als stad staan we ook voor grote uitdagingen, zoals klimaatverandering. Dat betekent dat we de stad klimaatadaptief zullen moeten maken om te zorgen dat de stad leefbaar is en blijft ondanks het veranderende klimaat. Andere uitdagingen zijn het stimuleren van onze duurzame economie met voldoende werkgelegenheid, het zorgdragen voor een stad met minder kansenongelijkheid, de grote woningbouwopgave en op welke manier we Arnhem goed bereikbaar houden.

Digipanellid: *"Aantrekken van (schone) bedrijvigheid/werkgelegenheid op alle niveaus: voor "moeilijke doelgroepen" tot en met hoog en specialistisch opgeleid. Arnhem blijft achter in vergelijking met Nijmegen, Eindhoven, Den Bosch. Dit betekent op termijn wegtrekken van een deel van de beroepsbevolking en daling van de inkomsten voor de stad."*

Actiever grondbeleid

Bij onze verstedelijkingsopgave past een meer regisserende actieve overheidsrol, dan de rol die Arnhem de afgelopen jaren heeft ingevuld. Hierover is recent een nota Grondbeleid aan uw raad aangeboden. Zowel de groei van de stad als de actieve rolneming voor de gemeente vraagt opschaling en professionalisering van de organisatie zodat dit mogelijk kan worden gemaakt.
Met de omgevingsvisie en verstedelijkingsstrategie hebben college en raad de kaders en richting vastgesteld voor een gezonde groei van de Arnhem in de komende 20 jaar. We zien de urgentie van de woningbouwopgave en het momentum om hier samen met het Rijk op te trekken, waarbij we hun steun gedurende een langere periode hard nodig hebben. Door actief te sturen op stedelijke ontwikkeling ontstaan mogelijkheden om de stad te versterken. Tegelijkertijd moeten we ons bewust zijn van de risico's voor de gemeente, het beslag op financiële middelen en de uitvoerbaarheid van grootschalige projecten.

Grootschalige woningbouw- en verdichtingslocaties

In de omgevingsvisie zijn vier gebieden aangewezen waar we deze groei binnenstedelijk willen invullen: Arnhem-Centrum, Arnhem Oost (de Spoorzone), Arnhem Zuid en Arnhem West.

Op basis van de kansen en risico's die zich in de gebieden voordoen, maakt de gemeente plannen en een passende ontwikkelstrategie. Het zwaartepunt qua aantallen woningen in de verstedelijkingsopgave is voorzien in de Spoorzone Arnhem Oost: dit gebied heeft in potentie veel ruimte voor nieuwbouw van woningen, bedrijvigheid, verbeterde mobiliteitsoplossingen en toevoegen van groen. Tegelijkertijd kent dit gebied ook grote uitdagingen in de stedelijke ontwikkeling, zoals de aanwezigheid van het spooremplacement die een barrière vormt.

Spoorzone Arnhem Oost

Ruim de helft van de te bouwen woningen in Arnhem zijn voorzien in Spoorzone Arnhem-Oost. In dit gebied is veel ruimte voor nieuwbouw, verbeterde mobiliteit en meer groen. De afgelopen twee jaar werkten we met het Rijk, de Groene Metropoolregio en de provincie Gelderland binnen de Verstedelijkingsstrategie Arnhem Nijmegen Foodvalley aan de ontwikkeling van het sleutelgebied Spoorzone Arnhem-Oost. Het besluit van de regio en het Rijk om Spoorzone Arnhem Oost te ontwikkelen is een belangrijke eerste stap als antwoord op de urgentie om meer (betaalbare) woningen te bouwen. Het rijk wil hieraan € 72 miljoen bijdragen en we hebben goede hoop dat het rijk op afzienbare termijn hier bovenop nog extra middelen beschikbaar stelt. Met deze middelen en afspraken kunnen we de woningnood aanpakken, de omgeving vergroenen en meer banen scheppen.

De nadruk ligt bij deze afspraken op de urgente opgave tot en met 2030. Daarom is versnelling van de woningbouwontwikkeling noodzakelijk en hebben we afspraken gemaakt over het gezamenlijk opzetten van een ruimtelijke-, financiële- en ontwikkelstrategie.

Digipanellid: *"Ik vind dat Arnhem veel grootstedelijker moet denken. Neem een voorbeeld aan Berlijn. Zorg voor veel meer "echte" architectonische hoogbouw, bijvoorbeeld op het ENKA terrein, bij de Westervoortsedijk of op de Kleefse Waard. Combineer dit met creatieve hotspots en zorg dat toeristen/dagjesmensen zich over de hele stad verspreiden."*

Digipanellid: *"Echte hoogbouw met name in nieuw ontwikkelde stadswijken zoals Spoorzone, Rijnwijk, station Zuid."*

Het bouwen van vele woningen met bijbehorende voorzieningen vragen forse gemeentelijke inspanningen. Deze vertalen zich naast omvangrijke plankosten ook in een omvangrijke publieke onrendabele top (op basis van landelijke kentallen van gemiddeld €15.000 per woning). Daarnaast zijn voor de ontwikkeling van Spoorzone Arnhem Oost investeringen nodig die samenhangen met de uitplaatsing van het spooremplacement en bereikbaarheidsmaatregelen. Naast de inzet van Rijk en Provincie vraagt dat om cofinanciering door de gemeente. De opgave voor de gemeente is zowel in uitvoering als in financiële zin fors en vereist een langjarig commitment van zowel raad als college. De betrokkenheid van de raad, inwoners en ondernemers bij deze opgave vinden wij cruciaal.

Binnenstad

Het komende half jaar stellen we een ontwikkelperspectief voor de binnenstad op. Hierin verwoorden we onze visie op de toekomst van de Arnhemse binnenstad en beantwoorden we de vraag: hoe ziet een aantrekkelijke en levendige Arnhemse binnenstad er in 2040 uit. In het perspectief staat integraliteit centraal. Door de opgaven die we hebben op het gebied van verduurzamen, economie, wonen, leefbaarheid, klimaat en groen met elkaar te verbinden, geven we de binnenstad een krachtige impuls. Het perspectief stellen we samen met de stad op en biedt vervolgens de kaders voor nieuwe (transformatie)projecten en ontwikkelingen in de binnenstad. De gebiedsvisies voor het Stadstheater en omgeving/ Bestuurskwartier (ontwikkeling Oostflank) worden opgestart.

Digipanellid: *"Zorg dat we trots zijn op onze stad en daarnaast; zorg dat we opvallen. Ik zie de verloedering en verwaarlozing in de binnenstad toenemen. Veel panden staan leeg en de mensen zien er onverzorgd uit."*

Arnhem Zuid: Kronenburg e.o.

Op basis van het door de raad vastgestelde ontwikkelperspectief wordt gewerkt aan planuitwerking voor de ontwikkeling van het winkelcentrum als onderdeel van een bredere kwaliteitsimpuls aan de leefomgeving met ruimte voor betaalbaar wonen, werken, bereikbaarheid en stedelijke voorzieningen.
Veranderende marktomstandigheden (stijgende rentes en bouwkosten) zetten de haalbaarheid van de businesscase voor deze gebiedsontwikkeling in toenemende mate onder druk.

Arnhem West

In Arnhem West liggen kansen om te komen tot gevarieerde en veerkrachtige wijken in een groene landschappelijke omgeving. De gemeente neemt het komende half jaar het initiatief om te verkennen welke mogelijkheden er zijn om hier vorm aan te geven. Behoud van het unieke landschap, toevoegen van betaalbare koopwoningen en sociale huurwoningen, mobiliteitsoplossingen en passende zorg- en onderwijsvoorzieningen zijn daarbij belangrijke uitgangspunten.

Volkshuisvesting

Iedereen heeft recht op een goede en betaalbare woning. Helaas is de praktijk nog steeds anders. Huren in de vrije sector is vaak onbetaalbaar en het kopen van een huis is voor starters en mensen met een gemiddeld inkomen bijna onmogelijk. Ook de wooncrisis vraagt om een radicale omslag.
Daarbij hebben we bijzondere aandacht voor huurders, doorstroming op de woningmarkt (ook voor bijzondere doelgroepen) en de huisvesting van statushouders. Zo creëren we tijdelijke betaalbare woningen op het Merwedeterrein voor diverse doelgroepen waaronder statushouders.

Digipanellid: *"Betaalbare woningen voor eenpersoonshuishoudens, zodat grotere huizen vrij kunnen komen voor gezinnen."*

Digipanellid: *"Betaalbare woningbouw heeft mijns inziens prioriteit. Door woningbouw voor 1- en 2-persoonshuishoudens gericht op ouderen, komen er grotere woningen vrij. Hierdoor ontstaat in oudere wijken, verjonging van de bewoners, waardoor ook bestaande scholen hun leerlingenaantal zullen zien stijgen."*

Digipanellid: *"Bouw comfortabele seniorenwoningen in veilige buurt zodat het voor oudere aantrekkelijk wordt om een groot huis hiervoor in te ruilen."*

Bij het aannemen van het raadsvoorstel voor het realiseren van flexwoningen op het Merwedeterrein heeft de gemeenteraad een motie aangenomen die het college vraagt een sociaal beheerder aan te stellen voor het gebied. Hoewel we nog afspraken over financiering met woningcorporaties dienen te maken met betrekking tot de 'sociale componenten' van de flexwoonontwikkeling bij het Merwedeterrein, en er subsidiekansen liggen bij de Provincie Gelderland, dienen we zelf ook middelen te hebben om voor dit doel in te zetten.

We committeren ons aan de ambitie van het eind 2022 gelanceerde Nationaal Actieplan Dakloosheid: in 2030 heeft iedereen een thuis, met ondersteuning op maat. Waar mogelijk willen we dakloosheid voorkomen. Dit vraagt om integraal werken in de uitvoering samen met ervaringsdeskundigen en met een inclusieve aanpak. Zolang opvang nodig is zorgen we daarvoor, want niemand hoeft onvrijwillig op straat te slapen.

We hechten aan goed verhuurderschap. Om dat te borgen wil het college verhuurdersvergunningen invoeren. Voor een stadsbrede invoering daarvan zullen zo'n 15.000 adressen onder een vergunningsregime vallen. Structureel budget is reeks beschikbaar, maar het opzetten van vergunningverlening- en handhavingregime vraagt ons om een eenmalige investering.

De woonwagenlocatie aan de Bethaniënstraat wordt aangepast en uitgebreid. De grondwal wordt daarbij ook verwijderd (ontgraven, afvoeren en verwerken) en de locatie wordt ingericht als openbaar groen. De kosten zullen hoger zijn door hogere tarieven voor de verwerking van de vrijkomende grond. Dit komt omdat de verhouding tussen te storten grond, te reinigen grond en te hergebruiken grond anders uitvalt doordat veel meer grond moet worden gereinigd dan eerder werd aangenomen. Ook zijn de kosten voor het afvoeren van deze grond hoger dan voorzien. Daarnaast blijkt uit een recente inmeting van de grondwal dat er meer grond uit de grondwal vrijkomt dan eerder werd aangenomen.

Afbouw permanente bewoning vakantieparken

Op een aantal van onze vakantieparken, waaronder Vakantiepark Arnhem, vindt permanente bewoning plaats. Dit is niet toegestaan. Daarom werken we via verschillende instrumenten aan het terugdringen hiervan. Om te voorkomen dat daarna op sommige parken bewoning weer toeneemt is de komende jaren actief toezicht noodzakelijk.

Duurzame Mobiliteit

We hebben een brede mobiliteitsopgave in Arnhem. We willen een goed bereikbare stad zijn. Een stad waar je je snel, veilig en op een prettige manier kan verplaatsen. We richten ons mobiliteitssysteem meer in gericht op voetgangers, fiets en OV. Tegelijkertijd is het belangrijk dat onze stad, voor wie daarvan afhankelijk is, ook goed per auto bereikbaar is.

In Arnhem is verkeersoverlast een steeds groter probleem. Het vele verkeer maakt bovendien dat de luchtkwaliteit op veel plekken in de stad slecht is. Ook laat de bereikbaarheid van de stad te wensen over. Hoewel we oog blijven houden voor degenen die afhankelijk zijn van de auto, komen in de verdeling van de schaarse ruimte op straat eerst de voetganger, dan de fietser, dan het openbaar vervoer en daarna pas de auto. Door deze duurzame keuzes te maken, vergroten we de leefbaarheid van de stad.

Digipanellid: *"Auto's uit stadscentrum weren. Volop inzetten op fietsstad. Fijnstof rigoureus omlaag."*

We stellen een nieuw mobiliteitsplan op waarin naast de bereikbaarheid van de stad, het tegengaan van verkeersoverlast en schone lucht de uitgangspunten zijn. We kijken naar de verkeersstructuur voor de hele stad en specifiek naar het centrum en de singels. Ook maken we plannen om het aantal auto's in en om de binnenstad terug te dringen en doorgaand verkeer en distributie aanzienlijk te beperken. We koersen aan op een flinke wijziging in het (duurzaam) mobiliteitsbeleid. Hiervoor zullen naar verwachting ook forse investeringen nodig zijn in de infrastructuur (fiets, openbaar vervoer, andere profielen wegen (minder asfalt, lagere snelheden) en hubs. Voor deze investeringen is onvoldoende geld beschikbaar. In het duurzaam mobiliteitsplan zal daar meer inzicht in worden gegeven.

Het Willemsplein is een belangrijke plek in de stad en een grootste OV knelpunt van de provincie Gelderland. Aanpassing is echter duur. De aanpassingen gaan gepaard met grote investeringen die niet alleen het Willemsplein raken, maar ook de hele omgeving tussen Arnhem Centraal en Gele Rijdersplein. Voor dit project is beperkt regulier mobiliteitsbudget voorhanden. We gaan dan ook nadrukkelijk op zoek naar gemeentelijke budgetten, zoals het klimaatfonds, vanuit het programma Radicaal Vergroenen en bijvoorbeeld vanuit Groot Wegenonderhoud.

De aanpak van verkeersveiligheidsknelpunten en de realisatie van schoolzones dragen bij aan het verbeteren van de verkeersveiligheid. Daarnaast is het van belang te blijven investeren in het verduurzamen van mobiliteit.

De fiets is samen met het openbaar vervoer de sleutel tot een schoon, gezond en efficiënt vervoerssysteem. Om ervoor te zorgen dat nog meer mensen de fiets boven de auto verkiezen zijn verkeersveiligheid en goede

infrastructuur van groot belang. Voor de bereikbaarheid van de stad zijn goede snelfietsroutes cruciaal. Hiervoor zijn aanvullende budgetten noodzakelijk, waarbij ook hier nadrukkelijk wordt gezocht naar cofinanciering.

3.2 EEN GROEN ARNHEM

De groene leefomgeving van Arnhem vinden Digipanelleden verreweg het sterkste punt van Arnhem.

Arnhem wil een aantrekkelijke, gezonde, groene woon- en leefomgeving bieden, passend bij het veranderende klimaat, met oog voor biodiversiteit en dierenwelzijn. In onze stad krijgt de natuur alle ruimte omdat zij de basis vormt voor een prettige, gezonde en toekomstbestendige stad.

Het vergroten van de biodiversiteit, het erkennen van de intrinsieke waarden van dieren en het verbeteren van dierenwelzijn krijgt een centrale(re) plek in het beleid. Bijvoorbeeld bij onze eigen inkoop, bij het evenementenbeleid, bij wildbeheer en bij het beheersen van overlast van dieren.

Radicaal groene en toekomstbestendige stad

We kiezen ervoor om Arnhem radicaal te vergroenen, zowel kwantitatief als kwalitatief. Kwantitatief betekent dat de stad voldoet aan de 3-30-300 groennorm (3 significante bomen zichtbaar vanuit elke woning, 30% kroonbedekking per wijk en op 300m loopafstand een park van minimaal 1 hectare) en dat er minimaal 48m² toegankelijk groen per inwoner aanwezig is. Ook qua kwaliteit gaan we voor radicale vergroening wat betekent dat het groen moet bijdragen aan een aantal belangrijke onderwerpen zoals klimaatadaptatie, biodiversiteit, klimaatadaptatie, leefbaarheid en gezondheid.

De klimaatverandering begint zich steeds duidelijker te manifesteren. In de komende decennia zullen hitte, wateroverlast en droogte vaker en heviger optreden. Het is daarom nodig om de stad aan te passen op deze nieuwe weersomstandigheden. We vangen de gevolgen van de klimaatverandering op door hittestress, wateroverlast en droogte aan te pakken. Radicaal vergroenen zorgt voor een toekomstbestendige stad waarin het leven voor mens in de stad prettig en gezond blijft.

De natuur en daarmee de biodiversiteit staan onder grote druk. Vanwege de intensieve landbouw neemt de biodiversiteit in het buitengebied steeds verder af; de stedelijke omgeving wordt hierdoor steeds belangrijker voor het ontwikkelen van natuur en biodiversiteit. Onze stad heeft hiervoor ook grote potentie die we maximaal willen benutten. Dat kan door natuurinclusief te bouwen en het aanleggen van stedelijk groen waarin natuurwaarden centraal staan.

Bij het beheer van de bossen en natuurterreinen in ons buitengebied zetten we de natuur op één waarbij via natuurvolgend beheer de terreinen geleidelijk worden omgevormd naar toekomstbestendige, klimaatadaptieve en biodiverse bossen en natuurterreinen. We pakken ruimtelijke kansen ten aanzien van Natuurinclusieve landbouw en natuurontwikkeling door strategische aankopen te doen.

We zijn bezig met een beheervisie parken Sonsbeek, Zijpendaal en Gulden Bodem en Sonsbeek 125 jaar. Deze wordt binnenkort naar uw raad gestuurd. De parkenvisie kan aanleiding zijn tot extra investeringen.

Leefbaar door vergroenen

Aanwezigheid van groen is essentieel voor de leefbaarheid. Bewoners voelen zich prettiger in een groene omgeving. Radicaal vergroenen is daarom gericht op het realiseren van voldoende groen met een goede kwaliteit en toegankelijkheid voor alle Arnhemmers. Daarnaast biedt het groen goede mogelijkheden voor bewonersparticipatie. Zo willen we de sociale cohesie in wijken vergroten en er ook voor zorgen dat zoveel mogelijk mensen een actieve rol spelen bij het groen in hun woonomgeving.

Digipanellid: *"Ga door met vergroenen: verharding eruit, groen erin. Dicht gaten in de lanen. De Singels worden eindelijk weer mooi!"*

Digipanellid: *"Breng nog meer groen de stad in: sedumdaken, tegels vervangen voor groen."*

Naast mentale gezondheid draagt groen ook bij aan lichamelijke en mentale gezondheid. Groen heeft een positief effect op de kwaliteit van lucht, bodem en water. Minstens zo belangrijk is de rol die groen speelt in bewegen. Parken en groene routes en groen in de wijken nodigen uit tot spelen, wandelen, fietsen en sporten en leveren zo een belangrijke bijdrage aan de gezondheid.

In het komende jaar ontwikkelen we de aanpak voor het radicaal vergroenen van onze stad. Daarbij stellen we bijvoorbeeld een lokaal hitteplan op en werken we de klimaatadaptatietoets uit. Ook gaan we zoveel mogelijk en zo divers mogelijk groen toevoegen, onder andere door minimaal 10.000 bomen te planten. Bij de uitvoering van herinrichtingen – zoals die op de Van Muijlwijkstraat, Onderlangs en de Velperweg – kiezen we nadrukkelijk voor kwalitatief groen en ruimte voor mens en dier.

Ook de wijkgroenagenda's vormen een belangrijk onderdeel in het verder vergroenen van de stad. Voor alle wijken wordt daarom, in samenspraak met de bewoners, een wijkgroenagenda opgesteld. Daarin staan de belangrijkste wensen en mogelijkheden voor vergroening in de wijk. Aan de wijkgroenagenda's is een uitvoeringsbudget gekoppeld waarmee de minder complexe maatregelen snel uitgevoerd kunnen worden. In de wijkgroenagenda's wordt ook gekeken naar mogelijkheden voor het koele netwerk en de aanleg van buurtbosjes/parkjes.

Gezonde leefomgeving

Een gezonde, groene en veilige leefomgeving is een belangrijk uitgangspunt in de omgevingsvisie. In 2023 vertalen we dit naar een visie gezonde leefomgeving. We willen voldoen aan de kaderrichtlijn Water en streven naar het behalen van de normen van de WHO. Ook werken we aan de uitvoering van afspraken uit de Luchtagenda.
Om hieraan te kunnen bijdragen willen we deelnemen aan een subsidieregeling voor het verwijderen of onklaar maken van rookgaskanalen. Hiervoor is van de gemeente Arnhem cofinanciering nodig.

Ook monitoren we de voortgang van de milieudoelstellingen. Om ongewenste ontwikkelingen tegen te gaan verstevigen we het milieutoezicht (door de Omgevingsdienst Regio Arnhem, ODRA). Samen met de ODRA werken we aan een gezonde en veilige leefomgeving. Evenals de andere deelnemende gemeenten maken we budget vrij om formatie bij de ODRA aan te stellen. Met deze extra arbeidskrachten kunnen zij werk maken van de coördinatie en afstemming van het gezamenlijk milieubeleid.

Digipanellid: *"Wanneer we thema's als duurzaamheid, cultuur, onderwijs en leefklimaat aanpakken, wordt de stad vanzelf wat veiliger. Zorg voor kleine voedselbossen in parken en openbaar groen, zodat het openbaar groen ook bruikbaar wordt voor de burger, en de inwoners er zelf beter voor zullen zorgen."*

3.3 EEN KANSRIJK ARNHEM

We streven naar een Arnhem waarin al onze inwoners mee kunnen doen en een goed leven kunnen leiden, dat bij ze past. Het hebben van werk of anderszins bijdragen aan de samenleving, is voor ieder mens belangrijk. Mogelijkheden om jezelf te kunnen ontwikkelen en het recht op bestaanszekerheid vinden wij dan ook essentieel.

Ook is het ons doel dat elke Arnhemmer een stabiel en fijn thuis heeft. Dat iedereen woont in een geschikte en betaalbare woning in een buurt met voorzieningen passend bij zijn, haar of hen levensfase en zorgvraag. Iedereen die dat nodig heeft moet een beroep kunnen doen op onderdak en de juiste begeleiding of zorg om prettig en liefst zelfstandig te kunnen wonen. Daarom willen we zo snel mogelijk meer beschikbare, betaalbare en passende woningen toevoegen in gevarieerde wijken met voldoende veerkracht.

Digipanel: *"In sommige wijken van Arnhem heeft maar liefst 25% van de inwoners moeite met rondkomen."*

Bestaanszekerheid

In deze tijden waarin steeds meer mensen in hun bestaanszekerheid worden bedreigd, willen we in een zo vroeg mogelijk stadium in contact komen met inwoners die geldzorgen hebben. Ook willen we voorkomen dat hun geldzorgen problematische schulden worden. Wij willen gerichte preventieplannen maken voor de verschillende doelgroepen en insteken op belangrijke life-events.
Om te zorgen dat alle Arnhemmers kunnen rondkomen, gaan we de komende jaren van onze inkomensregelingen het bereik en de toegankelijkheid verbeteren. We verkennen ook de mogelijkheden om deze regelingen te harmoniseren.

Digipanellid: *"Om Arnhem leefbaar te houden, is het ook belangrijk te kijken naar de groep werkende mensen en niet alles te steken in armoedebeleid."*

We voeren gerichte communicatiecampagnes uit en werken veel samen met ketenpartners. We zorgen dat we op de juiste plekken aanwezig zijn zodat we onze inwoners pro-actief kunnen benaderen met ons hulpaanbod. Op scholen

zetten we in op financieel bewustzijn bij jongeren en het aanleren van financiële vaardigheden (vooral bij de overgang van 18- naar 18+). Daarnaast willen we meer ketenpartners bereiken met de training "Alert op geldzorgen".

Beschut werk

Voor beschut werk hebben we in de Arnhemse begroting (in 2022 en 2023) extra middelen vrijgemaakt en toegevoegd aan het re-integratiebudget. We intensiveren de inzet van beschut werk de komende jaren. Vooralsnog verwachten we niet alle middelen hiervoor nodig te hebben. We stellen voor om de rest van de middelen de komende jaren in de volle breedte in te zetten voor onze inspanningen op het gebied van re-integratie. Dit past bij onze visie dat (de ontwikkeling naar) een passende werkplek voor onze inwoners centraal staat en dat wij doen wat daarvoor nodig is.

Voor inwoners die werken naast de bijstand voeren we een Arnhemse bijverdienpremie in. We helpen mensen in de bijstand om zo goed mogelijk te participeren en zetten daarmee het werk van de afgelopen jaren voort.

Schuldhulpverlening

Schulden zijn een hardnekkig probleem in het leven van veel Arnhemmers. 12% van de Arnhemse huishoudens heeft zelfs problematische schulden. Het hebben van schulden geeft veel stress, gezondheidsproblemen, en vormt een belangrijke belemmering om aan het werk te gaan (en te blijven). Waar het mensen met kinderen betreft, heeft het bovendien enorm veel impact op het gezin. Het college is voornemens de schuldhulpverlening en vroegsignalering weer in eigen beheer uit te voeren. Bij deze overname van activiteiten is warme overdracht van dossiers cruciaal om de dienstverlening voor onze inwoners te continueren en vertrouwen op te bouwen. Daarnaast zal geïnvesteerd moeten worden om medewerkers aan ons te verbinden, de ICT op orde te hebben en bijvoorbeeld werkprocessen voor te bereiden.

In Immerloo starten we een pilot met een radicaal andere schuldenaanpak. Kern van deze aanpak is het direct wegnemen van de schuldenzorg en de proactieve benadering via de zogeheten doorbraakmethode. We zorgen voor een snelle oplossing van de schulden, en helpen daarna inwoners stappen te zetten richting bijvoorbeeld een taalcursus, participatie of werk.

Digipanellid: *"Armoede en gezondheid hangen direct met elkaar samen. Investeer in goede praktische hulpverlening bij schulden. Bied arme gezinnen met kinderen extra financiële steun. Investeer in een gezonde jeugd, maak ze financieel wijs. Ondersteun ouders bij het opvoeden voordat er problemen zijn, dat betekent preventie en normaliseren. Maak de ouders van nu sterk door laagdrempelige (online) voorlichting, en een plek en community waar ze met hun vragen terecht kunnen."*

Ervaringsdeskundigen

We hebben de afgelopen tijd onder meer binnen de campagnes Geldzorgen ervaring opgedaan in de samenwerking met ervaringsdeskundigen. Zij hebben meegedacht over de campagnes. Door hun verhaal te vertellen, fungeerden zij als ambassadeur. Ze verlaagden de drempel voor inwoners om hun geldzorgen bespreekbaar te maken. Dit zijn vrij incidentele acties geweest, maar wij willen hier meer gebruik van gaan maken. Dat is ook in lijn met ontwikkelingen binnen het sociaal domein waarin steeds meer aandacht uitgaat naar het inwonersperspectief, en met acties genoemd in beleidsplannen zoals de Armoedeaanpak en de Uitvoeringsagenda Schulddienstverlening.

Daarom zijn we voornemens een pilot te starten waarin een pool van ervaringsdeskundigen wordt gevormd (oftewel: een ervaringsraad) die meedenkt en advies geeft in de ontwikkeling van beleid. In eerste instantie vooral gericht op bestaanszekerheid, maar met de intentie om dit te verbreden naar andere terreinen.

Kinderen en jongeren

We willen jongeren laten opgroeien en opvoeden in een stimulerende en faciliterende omgeving. Een veilige woonomgeving en goede faciliterende onderwijshuisvesting zijn daarbij belangrijke randvoorwaarden. Daarom bieden we kinderen en jongeren in heel Arnhem een stevige en kansrijke basis. Per wijk of gebied kijken we of er aan deze basis iets extra moet worden toegevoegd, op basis van wat daar speelt bij gezinnen, kinderen en jongeren.

Onze aanpak voor jongeren richt zich op hun brede omgeving. Daarin spelen ouders, verzorgers, familieleden, vrienden, buurtbewoners, onderwijs, kinder- en jongerenwerk, wijkteams en sportvereniging een belangrijke rol. We stimuleren de ontwikkeling van kinderen en jongeren in brede zin; dus niet alleen hulp bij opgroeien en opvoeden maar in de ontwikkeling naar volwassenheid ook aandacht voor sport, spel, cultuur, kunst, natuur, literatuur, voeding, geld, gezondheid, etc. Zodat kinderen op meerdere manieren kunnen ontdekken waar hun talenten liggen en kansen krijgen om deze te ontwikkelen. Dit doen we met elkaar volgens het principe van de pedagogische wijk, want opvoeden en opgroeien doe je niet alleen: ''It takes Arnhem to raise a child''.

Digipanellid: *"Verantwoordelijkheid ligt niet altijd bij de overheid, maar meer bij ouders."*

De coronacrisis heeft zijn sporen nagelaten. Vooral kinderen merken daarvan de effecten. De voor hun relatief lange periode dat zij zonder leeftijdsgenoten hebben moeten doorbrengen heeft ervoor gezorgd dat er meer en complexere problematiek is. De kinderopvang en scholen merken de effecten. Ook hier werken we hard samen met ketenpartners in de stad om deze ontstane problematiek en achterstanden weg te werken. Bijvoorbeeld via het inzetten van extra dagdelen voorschoolse educatie en het aanbieden van onderwijs achterstandenbeleid op scholen binnen het primair onderwijs. Ook het Nationaal Programma Onderwijs (NPO) draagt hieraan bij.

De raad heeft via motie 21M105 gevraagd om een campagne om de bewustwording en weerbaarheid van kinderen en jongeren ten aanzien van online seksualiteit bij de tijd te brengen. Om uitvoering te geven aan deze motie wil Arnhem in 2024 starten met een preventiecampagne online seksuele grensoverschrijding. Deze campagne wordt gedekt (€ 168.000 in 2024) vanuit de BR Beschermd en Weerbaar.

Onderwijs

Inclusief en passend onderwijs zijn de randvoorwaarden voor kinderen om hun ontwikkelkansen te kunnen benutten. Om deze te verwezenlijken zetten we ons samen met het onderwijs in om elk kind een passende plek binnen het onderwijs te bieden. Daarbij is het uitgangspunt om achterstanden te voorkomen en waar die onverhoopt toch zijn ontstaan zo snel en vroeg mogelijk weg te werken.

Digipanellid: *"De onderwijshuisvesting moet op orde komen, dit speelt al heel lang. Wellicht iets meer druk om op de grote besturen om wat scholen te fuseren en om snel groeiende nieuwe schoollocaties (die blijkbaar in een behoefte voorzien) beter te faciliteren."*

We stellen een beleidsrijk integraal huisvestingsplan op. In dit plan ondersteunen de schoolgebouwen de inhoudelijke opgave die onderwijs en gemeente met elkaar hebben om kinderen de beste ontwikkelkansen te kunnen bieden. Hiervoor geldt wel een winstwaarschuwing. Op dit moment is er € 3 miljoen per jaar beschikbaar maar de kosten worden hoger als gevolg van het feit dat het nieuwe IHP zowel de scholen in het primair onderwijs als het voortgezet onderwijs betreft. Daarnaast is er sprake van een sterke stijging van bouwkosten en inflatie. (In het raadsvoorstel over het IHP zullen de verwachtte kosten opgenomen worden).

Wijkgericht werken

Wijkgericht werken heeft in Arnhem met de invoering van de Teams Leefomgeving en 'Van Wijken Weten' al grote stappen gezet, daar bouwen we graag op door. De Koersnota 2.0 wordt in 2023 aan de gemeenteraad voorgelegd en de implementatie volgt in 2024. Daarbij willen we wijkgericht werken verder een plek geven in de totale werkwijze van de gemeente, ongeacht op welk beleidsterrein. Dat betekent dat we ontwikkelingen, knelpunten en kansen binnen de samenleving integraal oppakken, vanuit het perspectief van de inwoner en passend bij het 'DNA' van het gebied. Al het goede van Van Wijken Weten wordt behouden en we sturen bij waar nodig. Dit doen we samen met de stad.

Digipanellid: *"Teams leefomgeving moeten eigenlijk teams leefbaarheid heten. Zij moeten veel meer actief en aanwezig zijn in de wijk en de communicatie verzorgen naar de inwoners. Nu weten wijken van niets."*

We streven naar veilige wijken met voldoende voorzieningen. Zo gaan we met alle betrokkenen aan de slag met het winkelcentrum Drieslag, waar zorgen over leefbaarheid, veiligheid, sociale cohesie en een rommelige openbare ruimte samenkomen.

Financiële verantwoording wijken

De Begroting, turap en jaarrekening zijn mede opgebouwd op wijkniveau en aan de hand van wijkprogramma's. De kosten over een begrotingsjaar worden aan de hand van een doorbelastingssystematiek verdeeld over deze wijkprogramma's. Het verklaren van afwijkingen en een analyse van de realisatie van de gestelde doelen vindt plaats op wijkniveau én op stadsniveau. Het op deze wijze begroten en verantwoorden leidt echter tot onnodig veel administratieve lasten. Daarnaast draagt het verdelen van kosten over de wijkprogramma's niet bij aan het inzicht in het bereiken van de doelen met de bijbehorende budgetten als geheel. We gaan deze wijze van begroten en verantwoorden evalueren.

Preventief en flankerend welzijnsbeleid

De grote uitdagingen waar Arnhem voor staat, zoals de groeiende stad met een grote woonopgave de huisvesting voor bijzondere doelgroepen, de leefbaarheid en veiligheid in veerkrachtige wijken, een inclusieve samenleving en de (jeugd)zorgvraag van inwoners vragen om preventief en flankerend welzijnsbeleid. Zo willen we onder andere dat de wijken voldoende voorzieningen hebben, kinderen en jongeren die gezond en veilig opgroeien en dat Arnhemmers zich vrij en veilig kunnen bewegen. Ook voor volwassenen die in hun jeugd hun ontwikkelkansen niet volledig konden benutten is het hebben van perspectief essentieel. Beschikken over voldoende basisvaardigheden heeft een grote kwaliteit op alle domeinen van het leven. Vandaar dat er een divers cursusaanbod is voor volwassenen om laaggeletterdheid tegen te gaan.

Deze ambities die de gemeenteraad in de begroting heeft vastgesteld, vragen om een stevige sociale basis aan welzijn. Dit vraagt om een nieuwe blik op welzijn voor Arnhem, om een transformatie van welzijns(subsidie)beleid naar een betere aansluiting bij de complete opgave en begroting. Welzijn, zoals we dat nu kennen, is met bovenstaande onvoldoende meegegroeid en op dit moment nog niet genoeg klaar voor de toekomst. De huidig ingeboekte taakstelling van € 545.000, opgenomen sinds de perspectiefnota 2020, draagt niet bij aan het realiseren van deze ambities. In de Begroting voor 2024 nemen we incidenteel middelen op voor subsidies voor welzijn.

Daarnaast willen we onze subsidieorganisatie en het subsidieproces versterken en- professionaliseren middels het instellen van een zogeheten subsidiehuis. Het anders inrichten van het subsidieproces, het positioneren van het subsidiebureau en tools om monitoring richting subsidiepartners te organiseren, vragen om tijd en middelen.

Buurtconciërges

De verlengde pilot van de buurtconciërges loopt nog tot in 2024. Voor 2024 is dekking aanwezig vanuit het werkinvesteringsfonds, net zoals in 2023. De pilot van de buurtconciërges zal worden geëvalueerd. Op basis van die evaluatie zal een voorstel worden gedaan voor de inzet van buurtconciërges in 2025 en verder.

Nationaal Programma Arnhem-Oost

Het Nationaal Programma Arnhem-Oost is een integrale, langjarige aanpak die nodig is om de achterstanden op het gebied van onderwijs, werk & inkomen, wonen, gezondheid, leefbaarheid en veiligheid aan te pakken. Met het programma werken we ook aan het benutten van het potentieel talent in de stad, zeker nu we door de vergrijzing geconfronteerd worden met krimpend arbeidspotentieel. Daarnaast investeren we hiermee in de sociale samenhang, waarin mensen met elkaar en de omgeving verbonden zijn en daardoor ook elkaar helpen. Sociale samenhang draagt bij aan een betere leefbaarheid in de wijk(en) en voorkomt problemen. De aanpak wordt langs drie lijnen opgebouwd: *Opvoeden en Opgroeien*, een optimale ontwikkeling voor ieder kind (min 9 maanden) en iedere jongere (tot 27 jaar); *Werk en Inkomen*, bestaanszekerheid voor ieder gezin en huishouden en *Wonen en Leven*, leven in een duurzame woning en in een leefbare en veilige buurt.

Het doel is de jeugd in de bij Arnhem-Oost behorende wijken – Presikhaaf, Malburgen, Arnhemse Broek, Klarendal en Geitenkamp – meer perspectief te bieden op een kansrijke maatschappelijk deelname. We willen in één generatie het verschil maken door over een langere periode te zorgen voor gelijke kansen. Zo is bijvoorbeeld op korte termijn op de Geitenkamp meer nodig dan het reguliere jongerenwerk, dat al zeer onder druk heeft gestaan en in de huidige vorm ontoereikend is gebleken. Ook de transformatie van de Vlindertuin naar een broedplaats voor talentontwikkeling ter versterking van de leefbaarheid in de Geitenkamp is nog onvoldoende gerealiseerd.

Veiligheid

De veiligheidsopgave in Arnhem is onverminderd groot, te denken valt aan drugscriminaliteit en wijken met kinderen en jongeren die daarmee te maken hebben, overlast van onberekenbare personen op straat en een toename aan evenementen met een risico op geweld. Dit tegen een achtergrond van toenemende armoede en onzekerheid over de toekomst.

Voor de aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling focussen we ons op drie pijlers: meer inzetten op preventie en vroegsignalering, huiselijk geweld duurzaam stoppen en oplossen, en aandacht voor specifieke doelgroepen. Daarvoor is integrale sturing op zorg en veiligheid en intensieve samenwerking met onze partners uit het zorg-, welzijn- en veiligheidsdomein nodig.

Digipanellid: *"Door falend beleid van vele jaren van de overheid zijn er teveel kwetsbare personen in onze stad die ervoor zorgen dat de veiligheid en leefbaarheid in de stad onder druk komen te staan. Politie heeft er een hoofdtaak aan. We zullen weer meer moeten investeren aan preventie."*

Momenteel worden investeringen in het veiligheidsdomein voor een aanzienlijk deel bekostigd uit incidentele middelen, waarvan een deel door het Rijk. Dit geldt voor de aanpak inzake jeugdcriminaliteit, handhaving,

radicalisering, woonoverlast, seksuele intimidatie en veilige demonstraties, manifestaties en evenementen. Het incidentele karakter van de middelen vormt een aandachtspunt, omdat een lange adem is vereist om het verschil te kunnen maken. Daarnaast zien we dat van de gemeente in toenemende mate aansturing en uitvoeringskracht in de wijken en op straat wordt gevraagd, hetgeen de komende jaren hoogstwaarschijnlijk extra inspanningen met zich mee zal brengen. Ook zal een uitbreiding van de capaciteit voor wet Bibob-toetsing en controle noodzakelijk zijn indien de ambitie om alle vastgoedtransacties hieraan te onderwerpen vast beleid wordt. Daarnaast zal de vervanging van het systeem van camera's die zorgen voor een veilige binnenstad vragen om een extra investering.

Preventieve jeugdbescherming Veilig, Aanwezig, Vertrouwd

In 2022 is besloten structureel invulling te geven aan preventieve jeugdbescherming en de pilot VAV (Veilig, Aanwezig en Vertrouwd) structureel te beleggen. De pilot is succesvol afgerond; het laat zien dat jeugdbeschermingsmaatregelen daadwerkelijk worden voorkomen. Deze structurele verlenging van de pilot konden we dekken uit eerder beschikbaar gestelde (rijks)middelen jeugdzorg.
Met deze (extra) middelen kunnen we de komende 4 jaar jaarlijks tien extra gezinnen in Arnhem geholpen worden. De meerjarige uitbreiding dekken we daarbij uit de bestemmingsreserve WMO & Jeugdzorg.

Integraal accommodatiebeleid

Meer dan een kwart van de Arnhemmers is maatschappelijk actief. In de afgelopen jaren is de wens ontstaan om integraal te kijken naar het gebruik, beheer en exploitatie van accommodaties die vallen onder de definitie 'maatschappelijk'.

Maatschappelijke accommodaties zijn fysieke plekken die sociale cohesie ondersteunen, doordat ontmoeting en verbinding in de wijk en buurt kan plaatsvinden. Ze kunnen gebruikt worden voor onderwijs, culturele activiteiten, sport en/of welzijnsactiviteiten, natuureducatie en bijvoorbeeld dienstverlening in de wijken.

Momenteel worden (gemeentelijke) plekken nog onvoldoende goed benut, of passen ze niet bij de behoefte van inwoners, organisaties en professionals. Voor organisaties als de Kledingbank en Ecovrede bijvoorbeeld is het een voortdurende zoektocht naar passende huisvesting. Door gericht beleid, inspanningen en betere afstemming op elkaar, kunnen we groeien naar een stad waar bijvoorbeeld MFC's, buurthuizen, sportclubs en scholen centrale plekken in de wijk kunnen zijn. Daarom komen we dit jaar met een integraal accommodatiebeleid, waarbij afstemming zal plaatsvinden met het Integraal Huisvestingsplan voor het onderwijs dat ook wordt opgesteld.

Sport en bewegen

Sport en bewegen is belangrijk voor jong en oud en draagt bij aan de fysieke en mentale gezondheid van Arnhemmers. Om te kunnen blijven voorzien in de sportbehoefte van onze inwoners is het nodig dat er voldoende en kwalitatief goede speelvelden beschikbaar zijn en blijven. In groeiende wijken zijn momenteel verenigingen met een ledenstop vanwege te weinig beschikbare velden. Om dit te voorkomen vragen een aantal locaties om aandacht.

Het hockeyveld waarop hockeyvereniging HCM speelt, is toe aan vervanging. Deze vereniging heeft een groot aantal leden en bedient bovendien een groot aantal jongeren uit de omliggende wijken.

Voetbalvereniging Arnhemse Boys in Schuytgraaf is één van de sterkere (vitalere) verenigingen in Arnhem met een belangrijke functie in de wijk. Afgezien van een tijdelijke kleine dip in ledenaantal in verband met Covid, kent de club sinds een aantal jaar een stabiel ledenaantal van 700 leden. Meer leden kan de club in verband met de capaciteit van de huidige velden niet huisvesten. De meest logische oplossing is om een natuurgrasveld waarvan de Arnhemse Boys gebruik maken, om te zetten naar een (duurzaam) kunstgrasveld. Een kunstgrasveld is namelijk nagenoeg continu bespeelbaar, terwijl een natuurgrasveld maar zeer beperkt bespeeld kan worden in verband met de kwaliteit van het veld. Met deze omzetting zouden de Arnhemse Boys veel meer Arnhemse jeugd kunnen laten voetballen.

71% van de Arnhemse kinderen voldoet niet aan landelijke beweegnorm. In opdracht van de raad (motie 21M103) hebben we onder de noemer 'Het Geheim van Papendal' Arnhemse sportdagen georganiseerd op Papendal. Hierbij is gekozen voor een langduriger traject van dertig weken gedurende het schooljaar 2022-2023, waarbij elke week een andere groep basisschoolleerlingen (groep 6 t/m 8) langskomt op Papendal voor een dagvullend pedagogisch verantwoord lesprogramma, dat breder is dan enkel sport. Gedurende de dag gaan de kinderen onder andere aan de slag met de 'Olympische waarden' (excelleren, respect en vriendschap), gaan ze het 'Olympic Training Centre' ontdekken, ontdekken ze welke sport bij hen zou kunnen passen door het ervaren van verschillende sporten, maken ze kennis met gezonde voeding en ervaren ze ook. Op dit moment wordt gewerkt aan een evaluatie van het traject. Mocht de evaluatie positief zijn dan zouden we het lesprogramma willen verlengen. Uiteraard vraagt dit om budget.

Op dit moment is het echter lastig om deze sportambities te realiseren omdat er nog een structurele taakstelling van € 105.000 uit 2015 open staat, die op de sportbegroting drukt.

Uitbreiding capaciteit opvang dakloosheid

Er is een toename in het aantal dakloze bezoekers. Deze toename wordt veroorzaakt door EU-burgers in combinatie met een toename in het aantal bezoekers met psychiatrische problemen en/of verward gedrag. Hierdoor is er een structurele personele krapte bij het Kruispunt ontstaan. Daarnaast blijkt dat de geleverde extra inzet bij de nachtopvang De Duif tijdens de winterperiode inmiddels voor meerdere jaren benodigd is. De stichting zal hiervoor de personele bezetting moeten uitbreiden. Voor deze uitbreiding bij Kruispunt en De Duif is in 2024 tot en met 2027 € 120.000 per jaar nodig. Tot slot blijkt uit de praktijk dat de capaciteit van de opvanglocaties voor gezinnen al langere tijd onvoldoende is. Samen met het Leger des Heils wordt momenteel gezocht naar een nieuwe locatie voor woonplekken met ambulante begeleiding voor dakloze gezinnen. De verwachting is dat deze uitbreiding voor de periode vanaf 2023 voor de komende jaren nodig is. In de lopende verkenning zijn de kosten vooralsnog geraamd op € 200.000 per jaar. Voor 2023 en 2024 (via overheveling) is budget beschikbaar in de brede aanpak middelen dakloosheid. Dekking voor de jaren 2025 tot en met 2027 kan gerealiseerd worden uit de BR Beschermd en Weerbaar.

De toename van dakloosheid van met name kwetsbare dakloze EU-burgers draagt bij aan de overlast in de binnenstad en parkeergarages. De genomen beheersmaatregelen sorteren nog onvoldoende effect. We willen de dakloosheid oplossen conform het Nationaal Actieplan Dakloosheid en iedereen helpen. Ook deze doelgroep. De noodzaak hiervoor is groot en starten we in 2023 al op. We verwachten voor minimaal 2 jaar aanvullende opvang in Arnhem nodig te hebben en daarmee ook de overlast die wordt ervaren terug te dringen, dit vraagt uiteraard om budget.

3.4 EEN VERBONDEN ARNHEM

Digipanellid: *"Door elkaar en elkaars cultuur te leren kennen zullen we beter samen met elkaar kunnen leven."*

We streven naar een stad waarin Arnhemmers solidair zijn en naar elkaar om kijken. Een stad waar verbindingen worden gelegd door toegankelijk en bereikbare kunst, cultuur en erfgoed. Een stad ook waar iedereen zichzelf kan en mag zijn.

We investeren zowel in de culturele top, het middensegment, makers en ook in de breedtekunst. Voor programmering die zich richt op crossovers, verbinding en vernieuwing is meer geld vrijgemaakt. Zo blijft het aanbod levendig en aantrekkelijk. Belangrijke troef is ook het vergroten van de cultuurdeelname in Arnhem-Zuid door daar meer culturele voorzieningen te realiseren.

Een stad die vooruit wil, heeft ruimte voor mensen met ideeën nodig. Ruimtes voor onderzoek, ontwikkeling en experiment. Zo komt innovatie en vernieuwing tot stand. Een stad waar volop van deze plekken voor onderzoek en experiment voorhanden zijn trekt mensen aan die hierop willen voortbouwen of mee willen liften op het imago dat ontstaat. Zo kan een stad groeien, in aantrekkingskracht en werkgelegenheid. Ook in Arnhem zetten we in op het creëren van plekken in de stad waar kennis en werkpraktijk worden gebundeld en volop interactie ontstaat. Bijvoorbeeld op het gebied van duurzaamheid, innovatie en mode. Plekken waar samenwerking kan ontstaan tussen kunst, design, het Arnhemse bedrijfsleven en het onderwijs. Zo ontstaat een gunstig maakklimaat. Het realiseren van meer ruimte in de stad voor deze creatieven is hiervoor een voorname succesfactor.

Op basis van de huidige prognoses (Rapport Huisvesting Culturele en Creatieve sector Arnhem, Bureau Buiten) dreigt binnen de komende twee jaar een substantieel tekort aan ateliers, werk- en oefenruimtes voor de creatieve en culturele sector in Arnhem van 15.500m2. Handelswijze van het college tot nu toe was om de markt nieuwe creatieve bedrijfsverzamelgebouwen te laten realiseren via een tegemoetkoming in de onderzoeks- en plankosten (plan van Aanpak Huisvesting culturele en creatieve ondernemers). Die werkwijze heeft nog niets opgeleverd. Gezien bovengenoemd cultureel en economisch belang kiest het college er nu voor om zelf een actievere rol te spelen. Het college wil waar nodig strategische gebouwaankopen realiseren en bovendien de financiële ruimte hebben om noodzakelijke investeringen in potentiële creatieve broedplaatsen en atelierruimte mogelijk te maken. Mede zo kunnen huurlasten worden beperkt. Een beoogde strategische aankoop en/of investering is ook een culturele manifestatieruimte of kunsthal van enige omvang. Met het wegvallen van de Cobercofabriek als uitvalsbasis ontbreekt nu een dergelijke centrale plek en voorziening in Arnhem.

Zichtbaar en beleefbaar erfgoed

Arnhem is een prachtige stad met erfgoed om te koesteren. We willen het erfgoed in onze stad zo zichtbaar en beleefbaar mogelijk maken, zodat onze inwoners en bezoekers kunnen stilstaan bij en genieten van waardevolle bouwwerken die van generatie op generatie zijn doorgegeven. We vinden het belangrijk dat ons erfgoed goed beschermd blijft. Om dit te borgen, willen we eerst inzichtelijk maken welk gebouwd erfgoed onze stad rijk is. Dit is eveneens van belang voor de Omgevingswet die per 1 januari 2024 in werking treedt en de verstedelijkingsopgaven waar we als stad voor staat. Als we weten over welk gebouwd erfgoed we beschikken, kunnen we kansen benutten en erfgoed als wettelijk vereiste vroegtijdig meewegen in ruimtelijke ontwikkelingen. Daarom gaan we aan de slag met een

inventarisatie van gebouwd erfgoed zoals waterbouwkundige monumenten (sluizen, gemalen en bruggen) en uiteenlopende gebouwen. Deze inventarisatie wordt opgenomen in een (digitale) Cultuurhistorische Waardenkaart, waarvan ook een publieksversie wordt gemaakt. Voor het op deze manier zichtbaar en beleefbaar maken van erfgoed, trekken we in 2024 incidenteel € 60.000 uit. Hiervoor zetten we de middelen voor de invoering Omgevingswet in.

Ruimhartig en gastvrije opvang

Met alle onrust in de wereld willen we als Arnhem een gastvrije stad zijn. We vangen vluchtelingen en ontheemden van waar ook ter wereld ruimhartig op en realiseren duurzame en structurele opvang. We bieden vluchtelingen (met en zonder papieren) en ontheemden perspectief. Nieuwkomers heten wij welkom in Arnhem. Wij helpen ze met wonen, werken, geld, opleidingen en gezondheid zodat ze mee kunnen te doen in onze Arnhemse samenleving.

Hoewel het bieden van opvang aan vluchtelingen in principe aan het Rijk is en door het Rijk gefinancierd moet worden, willen we het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA) - dat als uitvoerder van het opvangbeleid met onvoldoende opvangcapaciteit kampt – actief ondersteunen bij het vinden van nieuwe locaties.

Met de realisatie van opvanglocatie Schuytgraaf beschikken we in Arnhem over ruim 2000 opvangplekken voor vluchtelingen. Voor het overgrote deel zijn dit tijdelijke plekken. Het is onze ambitie om permanent 2000 plekken beschikbaar te hebben. Dit doel kunnen we in 2027 bereiken door vanaf 2024 jaarlijks 400 permanente plekken te realiseren.

Huisvesting bijzondere doelgroepen

In de Nota Wonen en Zorg, die recent door de raad is vastgesteld, staan onze ambities met betrekking tot de huisvesting van bijzondere doelgroepen. We willen daarom aan de slag met zowel het beter toewijzen en benutten van huisvesting als met het beter spreiden en uitbreiden van het aantal passende en betaalbare woningen voor bijzondere doelgroepen. Hierbij kan het bijvoorbeeld gaan om het ontwikkelen van een tussenvoorziening voor statushouders, uitbreiding van woningen voor extreme overlastgevers, het realiseren van flexwoningen, aankopen en verbouwen van panden (al dan niet voor specifieke doelgroepen, en/of ten behoeve van een betere spreiding over de wijken).

Inclusieve en moderne gemeente

Arnhem wil een inclusieve stad zijn met een inclusieve gemeentelijke organisatie. Een plek waar iedereen zich gezien, gehoord, gewaardeerd en veilig voelt. Waar iedereen gelijkwaardig is en zo behandeld wordt. En waar iedereen dezelfde kansen heeft.

Dit jaar (1 juli) starten we het herdenkingsjaar voor de afschaffing van de slavernij, 150 jaar geleden. Een belangrijk onderdeel voor Arnhem is het onderzoek naar onze Slavernijgeschiedenis, dat in het najaar zal verschijnen. Naar aanleiding van dit wetenschappelijk onderzoek willen we een programma opzetten om de bewustwording en kennis van het slavernijverleden te vergroten bij inwoners, organisaties en collega's. In dit programma zitten activiteiten met betrekking tot ons gedeelde Koloniaal en Slavernijverleden en de doorwerking daarvan naar het Arnhem van nu.

Arnhem wil niet alleen een inclusieve maar ook een toegankelijke stad zijn. Deze collegeperiode is reeds geld gereserveerd zodat we breder kunnen investeren in de toegankelijkheid van de openbare ruimte en ons eigen vastgoed (zoals de sportaccommodaties van het Sportbedrijf, de MFC's en een deel van de verkiezingslocaties).

Daarnaast willen we de toegankelijkheid van bedrijven waar veel consumenten komen verbeteren, zoals de horeca, detailhandel en dienstverlening met een baliefunctie. De raad heeft bij het vaststellen van de Arnhemse Standaard Toegankelijkheid (AST) via een motie verzocht om te onderzoeken of een toegankelijkheidsfonds een bijdrage kan leveren aan het succesvol implementeren van de AST. Met de gelden uit dit fonds kunnen bedrijven waar veel consumenten komen, gedeeltelijke financiering aanvragen voor hun aanpassingen ten behoeve van toegankelijkheid.

Naast inclusief streven we ernaar een moderne gemeente te zijn met een betrouwbare dienstverlening. Inwoners, bezoekers, bedrijven en organisaties willen we vanuit een dienstbare, klantgerichte, open en mensgerichte houding tegemoet treden. De wens is om al bestaande goede praktijken en visies bij elkaar te brengen en nog veel meer dan nu te werken en denken vanuit het perspectief van inwoners en bedrijven.

We willen de kansen op het gebied van dienstverlening naar de inwoner, instellingen en bedrijven beter benutten. Daarom richten we een organisatieprogramma Dienstverlening in en werken we in 2023 aan een visie op de gemeentelijke dienstverlening. Deze visie moet antwoord geven op kaderstellende vragen als: Wat mogen inwoners van ons verwachten? Hoe sluiten we aan bij Europese en landelijke dienstverleningskaders? Hoever gaan we met onze digitalisering? Hoe bieden we ruimte aan toegankelijke dienstverlening voor iedereen? Welke normen hanteren wij en hoe borgen we dat we deze ook echt halen? Begin 2024 verwachten we deze visie aan de raad te kunnen voorleggen. We verwachten voor het hieruit volgende plan van aanpak, de uitvoeringsagenda en de eerste implementatie budget vrij te moeten maken.

Diverse en duurzame evenementen

Evenementen in Arnhem moeten zo divers, inclusief, laagdrempelig en duurzaam mogelijk zijn en mogen niet ten koste gaan de natuur. Daarom worden evenementen beter over de stad gespreid. Laagdrempelige en succesvolle evenementen willen we graag behouden. De subsidieregeling wordt herzien waardoor deze evenementen kunnen blijven bestaan.

Digipanellid: *"Minder geld naar de 'prestigieuze' evenementen, met enorm dure curators en 'kunst'. Doe niet te moeilijk over alsmaar een bepaald cachet uit willen stralen als stad, maar biedt aan wat de gewone mens verlangt. Góede evenementen leveren enorm veel geld en aanzien op!!"*

Daarnaast vinden we het belangrijk dat Arnhemse evenementen toegankelijk zijn voor iedereen. Naar aanleiding van de motie 'Maak werk van (dekking voor) de Arnhemse Standaard Toegankelijkheid (AST) uit november 2019 is een traject gestart om evenementen toegankelijk te maken voor mensen met een anderswerkend lichaam. Hierbij is sinds 2020 een koplopersgroep, bestaande uit evenement- en festivalorganisatoren, betrokken. Voor veel Arnhemmers met een anderswerkend lichaam is het vaak niet mogelijk of moeilijk om evenementen te bezoeken, terwijl de gemeente Arnhem ernaar streeft dat iedereen mee kan doen en dat niemand wordt uitgesloten.

Samen met de koplopersgroep, het Arnhem Platform Chronisch Zieken en Gehandicapten (APCG) is er een checklist toegankelijkheid voor evenementen gemaakt, die organisatoren kunnen gebruiken. We zijn van plan om deze checklist als referentiekader bij subsidie- en vergunningverlening verplicht te stellen. Tijdens een recente bijeenkomst met organisatoren bleek dat zij het toegankelijker maken van hun evenementen omarmden maar dat ze behoefte hebben aan kennis- en ervaringsuitwisseling en contact en begeleiding met ervaringsdeskundigen. Daarom willen we hiervoor een digitale kennisbank inrichten en kennissessies, workshops, netwerkbijeenkomsten en spreekuren organiseren voor de hele evenementensector. Bij de uitvoering hiervan willen we de Cultuur Academy (voorheen Schakel025) en het APCG inschakelen.

Nieuwe vormen van burgerparticipatie

Bij het tot stand komen en de uitvoering van beleid, zetten we nieuwe vormen van burgerparticipatie in, zoals digitale wijkpanels en burgerberaden. De pilot digitale wijkpanels draait in de wijken De Laar en Presikhaaf. Bij de burgerberaden trachten we via loting voor een representatieve afspiegeling van de Arnhemse samenleving. Bij de burgerberaden trachten we via loting voor een representatieve afspiegeling van de Arnhemse samenleving te zorgen.

Ook hebben we sinds november 2022 op initiatief van de raad een kinderburgemeester. Na het eerste jaar, in juni, volgt een tussenevaluatie zodat de bevindingen kunnen worden meegenomen in het selectieproces voor de volgende kinderburgemeester in september.

Digipanellid: *"Werk samen met groepen uit de bevolking om mee te helpen aan de veranderingen. Zo maak je het echt een thema voor de burgers en heb je directe feedback. Wees open en duidelijk wat er gedaan wordt. Transparante overheid is een must."*

Digipanellid: *"Betrek de bevolking er echt bij en niet via allerlei "schijncircussen". Communiceer eens eindelijk en wees open en transparant."*

Burgerzaken

De hoeveelheid werk voor Burgerzaken neemt aanzienlijk toe door enerzijds de groei van de bevolking en anderzijds extra taken waarvoor geen volledige compensatie vanuit het Rijk komt. Het extra werk – dat onder meer volgt uit de Landelijke Aanpak Adreskwaliteit en de Wet nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen – vraagt niet alleen meer personeel, maar ook hoger gekwalificeerd en dus duurder personeel.

Naast taken uit deze (wettelijke) verplichtingen, voert Burgerzaken extra werkzaamheden uit voor de registratie van asielzoekers (BRP-straten). Bovendien rekenen we vanaf 2024 op een grote toename van het aantal paspoortaanvragen, omdat paspoorten sinds 2014 voor een periode van 10 jaar geldig zijn. In de begroting is vanaf 2024 al deels rekening gehouden met hieruit volgende hogere legesopbrengsten.

Het budget voor het organiseren van verkiezingen is toe aan actualisatie. Op deze manier hebben we weer een realistisch bedrag beschikbaar waarmee we onder meer ook de gestegen en (onvermijdbare) kosten voor zaken als drukwerk, stembureaus en stembureauleden kunnen financieren.

Ambities met dekking

Een aantal van de hiervoor genoemde ambities kan zoals aangegeven gedekt worden door bestaande budgetten in te zetten of door de inzet vanuit bestemmingsreserves, zodat we kunnen starten met het verwezenlijken van deze ambities. In onderstaande tabel staan de betreffende ambities plus de voorgestelde dekking:

Gedekt uit bestemmingsreserves of bestaande budgetten	2024	2025	2026	2027	I/S
Motie Online bew ustw ordingsaanpak voor jongeren (21M105)	-168				I
Dekking Online bew ustw ordingsaanpak jongeren uit BR Beschermd en weerbaar	168				I
Investeren in jongerenw erk zw aardere doelgroepen Geitenkamp	-75	-75			I
Vlindertuin Geitenkamp	-75	-75			I
Immerloo Schuldenvrij	-250	-250			I
Dekking jongerenw erk en Vlindertuin Geitenkamp en Immerloo Schuldenvrij uit middelen Arnhem Oost	400	400			I
Implementatie subsidiehuis	-60				I
Dekking implementatie subsidiehuis uit BR WMO & Jeugdzorg	60				I
Preventieve jeugdbescherming Veilig, Aanw ezig, Vertrouwd. Uitbreiding pilot	-180	-180	-180	-180	I
Dekking uit BR Wmo en jeugdzorg: VAV uitbreiding pilot	180	180	180	180	I
Inzet ervaringsdeskundigheid binnen maatschappelijke opvang		-75	-75	-75	I
Dekking uit BR Beschermd en weerbaar: Inzet ervaringsdeskundigheid binnen maatschappelijke opvang		75	75	75	I
Uitbreiding capaciteit Kruispunt en De Duif		-120	-120	-120	I
Uitbreiding gezinsopvang		-200	-200	-200	I
Dekking uitbreiding capaciteit Kruispunt, De Duif en gezinsopvang uit BR Beschermd en w eerbaar		320	320	320	I
Cultuurhistorische Waardenkaart	-60				I
Dekking cultuurhistorische Waardenkaart uit invoeringsbudget Omgevingswet	60				I
Buurtconciërges	-425				I
Buurtconciërges dekking uit WIF	425				I
Buurtconciërges overheveling dekking uit WIF	-425				I
Totaal Gedekt uit bestemmingsreserves of bestaande budgetten	**-425**	**0**	**0**	**0**	

GEMEENTE ARNHEM
Postbus 9029
6802 EL Arnhem
Tel: 0800-1809 (gratis)
E-mail: info@arnhem.nl